ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΤΟΣ Β'. | ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 20 ΜΑΡΤΙΟΥ 1882 | ΑΡΙΘ. 11

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.— Πολλῶν ἀνάγκη.— Ὁ Φάουστ τοῦ ἐκτὸς τραγῳδίας τραγῳδοποιοῦντος Gœthe.— Παιδαγωγικά: Κρίσεις περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Θ. Πετρίδου διὰ Β. διατάγματος προτεινομένης μεταρρυθμίσεως τῶν ἐν ἐν τοῖς διδασκαλείοις τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας διδακτέων μαθημάτων καὶ πτυχιακῶν ἐξετάσεων.— Ἡ ἀνεπιείκεια τῶν γνωμῶν.— Ἡ Ἐπονίνη καὶ ὁ Σαβῖνος.— A. Cenevay: Ἡ πολιορκία τῆς Φλωρεντίας.— Σκέψεις Ἐρνέστου Λουθάρδου.

ΠΟΛΛΩΝ ΑΝΑΓΚΗ

Ἀφ' οὗ ἐσίγησαν ἐπὶ πολύ, ἀναλόγως τοῦ παρελθόντος χρόνου καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐγκλήματος, αἱ περὶ καταδιώξεως τῶν ἐγκληματιῶν ὑπουργῶν τὰ τέως ἀντιπολιτευόμενα ὄργανα, μετ' ὤθησιν ἀνεξαρτήτου κομματικῶν ἀποχρώσεων βουλευτοῦ, ἐταράχθησαν ἐν τῇ ἐκ τῆς νικῆς ἡδονῇ των καὶ ἰδοὺ ἔχομεν μετὰ τὰς ἑορτὰς ὑπόσχεσιν διατυπώσεως κατηγορητηρίου κατὰ τῶν ἀθεμίτων πράξεων τῶν τέως ὑπουργῶν.

Ἔστω καὶ ἀργά, ἡ κοινὴ γνώμη θὰ παρίδῃ καὶ τὸ ἀργὰ ἂν πρόκειται σοβαρῶς τοὐλάχιστον νὰ ἀνακινηθῇ τὸ ζήτημα, καταλῆγον καὶ εἰς συμπέρασμα.

Ἐδόθη ἀρκετὸς χρόνος νὰ ἀνασκαλίσωσιν ὅλα τὰ ἀρχεῖα, νὰ ἀποκαλύψωσι τὰ ὑπὸ τὴν κόνιν δύο περίπου ἐτῶν τεθαμμένα πειστήρια τῆς ἐνοχῆς τῶν διωκομένων ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ὑπουργείων· ἃς ἐκτελέσωσιν ὅσα μᾶς ὑπεσχέθησαν, τοὐλάχιστον ὅσῳ ἀφορᾷ εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, ἂν μὴ καὶ εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων. Διότι ἐλπίζομεν καί πως ἐπὶ τῇ ἀπαγγελθησομένῃ κατὰ τῶν διωκομένων ἀνικανότητι πρὸς διαχείρισιν δημοσίων διὰ τὴν ἀνόρθωσιν αὐτῶν.

Ἦσαν τόσῳ ἔμπειροι διαφθορεῖς, ὥστε ἐλπίζομεν ὅτι οἱ διάδοχοί των καὶ ἂν ἔχωσι τὴν πρόθεσιν ἐκ τῆς ἀπειρίας ἐν τούτοις καὶ ἄκοντες θὰ συντελέσωσιν εἰς βελτίωσιν.

Εἴδομεν πῶς καὶ αὐτοί, ζητοῦντες ἐν τῷ νεωτερισμῷ των, νὰ ἱκανοποιήσωσι πρόσωπα, παρασχόντα ἐκδουλεύσεις εἰς τὸ κόμμα, ἐφάνησαν ἀφειδεῖς ἐπιδαψιλεύοντες ἀξιώματα μὴ σταθμίζοντες ἀξίαν, θυσιάζοντες τοιαύτας· ἀλλ' ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ ἐν πολλοῖς ἐφάνησαν προθυμότατοι εἰς ἀνόρθωσιν.

Αἱ μικραὶ ἀδυναμίαι των θὰ λησμονηθῶσι πρὸ μεγάλων ἐκδουλεύσεων εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρετήν· τὰς προσωπικάς των συμπαθείας θὰ καλύψῃ σώφρων διοίκησις.

Μέχρι τῆς προχθὲς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος ἐλάχιστα ὑπέβαλον νομοσχέδια, ἄλλως ἀκὶ ὁ χρόνος δὲν τοῖς ἐπέτρεπε νὰ παρασκευάσωσι πλείονα· μεγάλα ὅμως καὶ πολλὰ ἀναμένομεν καὶ πολλῶν ἔχει ἀνάγκην τὸ κράτος.

Νόμου περὶ προσόντων ὅλων τῶν κλάδων.

Νόμων περὶ ἀναμορφώσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.

Νόμων περὶ τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεως.

Ἀστυκοῦ νόμου.

Νόμου περὶ ἀναδιοργανώσεως τοῦ Ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου.

Τροποποιήσεων τοῦ στρατολογικοῦ νόμου.

Τροποποιήσεων τοῦ λογιστικοῦ νόμου.

Νόμου περὶ ἀποκεντρώσεως τοὐλάχιστον ὅσῳ ἀφορᾷ εἰς τοὺς δήμους.

Νόμου περὶ αὐξήσεως τῶν πόρων τοῦ ταμείου τῆς ὁδοποιίας καὶ πλείστων ἄλλων, ὧν τὴν ἀπαρίθμησιν, σύνταξιν καὶ ὑποβολὴν εἰς τὸ νομοθετικὸν κῦρος αὐτοῖς ἀνατιθέμεθα.

Αἱ μεγάλαι ὑποσχέσεις τοῦ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κόμματος ἔδωκαν ἡμῖν τόσας ἐλπίδας, ὥστε σπεύδομεν ἀνυπόμονοι νὰ ἴδωμεν σύστημα διοικητικῶν νόμων καὶ τροποποιήσεων τῶν νῦν ὑπαρχόντων ὑποβαλλόμενον καὶ ψηφιζόμενον.

Ἄνευ δὲ τοιούτου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀπέτυχεν ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς καταλήψεως τῆς ἐξουσίας ἀγῶνί του τὸ πανίσχυρον ἐν τῇ Βουλῇ ταύτῃ φανὲν κόμμα. Σ.

Ο ΦΑΟΥΣΤ

του

ΕΚΤΟΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΡΑΓΩΔΟΠΟΙΟΥΝΤΟΣ

GŒTHE

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον ἀριθμόν.)

Τί λοιπόν; δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἰσαγωγὴ χαρακτῆρος εὐτελοῦς; πῶς δικαιολογεῖται δὲ ὁ χαρακτὴρ τοῦ Σάϋλοκ τοῦ ἐμπόρου τῆς Βενετίας, τοῦ αἰσχροῦ ἐκείνου τοκογλύφου καὶ μένεα κατὰ τῶν χριστιανῶν πνέοντος; Βεβαιότατα! ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν ἀντιπαρατίθεται πρὸς τὸν ἀγαθὸν Ἀντώνιον, ὅπως ἐπιφανέστατα καταδειχθῇ ἡ μοχθηρία του. Ἐπιτρέπεται ὁ εὐτελὴς χαρακτήρ, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, οὐχὶ τόσον εὐθύς, ἀλλ' ἐντὸς ὁρίων, οὐδαμοῦ δ' ἴσως τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν ἀντιπαρίσταται τόσον αἰσχρὸς χαρακτήρ, ἀλλὰ μόνον ἀσθένεια χαρακτῆρος, καὶ οὗτος δεδικαιολογημένος. Ἡ Ἰσμήνη δὲν τολμᾷ ὅ,τι ἡ Ἀντιγόνη, οὐδὲ ἡ Χρυσόθεμις ὅ,τι ἡ Ἠλέκτρα, ἀλλ' ἀποδίδουσι καὶ τὸν λόγον τῆς διαγωγῆς των ταύτης. Ὁ Νεοπτόλεμος εὐγενής, φιλαλήθης, δίκαιος, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς πονηρός, καὶ δόλιος, ἀλλὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς πατρίδος συμφέρον, θυσιάζει τὸν ἕνα Φιλοκτήτην, χάριν τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας.

Ἂς ἀνακρίνωμεν δὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς δευτεραγωνιστρίας Μαργαρήτας. Ποῖον τὸ ἦθος αὐτῆς; Οὐδέν! διότι ὡς περιωρισμένη, ἄπορος, ἀπαίδευτος καὶ μὴ γινώσκουσα τί ἐστι καθῆκον ζωγραφεῖται. Οὐ μόνον δ' ἄπειρος τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ μωρά· διότι ἀφοῦ προηγουμένως ἐπληροφορήθη παρὰ τῆς Λουΐζης ὅτι νέα τις παρήχθη ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ της, καὶ κατατρώγει τὴν ψυχήν της κατητιμασμένη, μετ' ὀλίγον εἰσάγει τὸν ἐραστήν της, κυλινδεῖται εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὸ δεινότερον πάντων, τὸν ἀτιμάσαντα αὐτὴν καὶ δηλητηριάσαντα τὴν μητέρα της, καὶ φονεύσαντα τὸν ἀδελφόν της, ἀποκαλεῖ φίλον καὶ ἐραστήν, συνέρχεται καὶ ἐπιλανθάνεται τῶν δεινῶν βασάνων, ῥίπτεται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταφιλεῖ αὐτόν, οὐδόλως ἀναμιμνησκομένη τῶν δεινῶν, ἅτινα χάριν ἐκείνου μόνου κατεπίκραναν αὐτήν! Εἶναι τοῦτο ἦθος χρηστὸν νὰ ἐξακολουθῇ ἀγαπῶσα νεανίς τις τὸν ὀλετῆρα ἑαυτῆς καὶ τῶν φιλτάτων αὐτῆς; Κινεῖ τοῦτο τὸν ἔλεον μᾶλλον ἢ τὴν ἀγανάκτησιν;

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι μέχρι τοῦ δεσμωτηρίου κινεῖ σφοδρῶς τὸν ἔλεον τῶν ἀκροατῶν ἡ κατάστασίς της, ἡ ἐσχάτη ὅμως συνέντευξις καταστρέφει τὸ πᾶν. Πόσον μεγαλοπρεπὲς καὶ σπουδαῖον θὰ ἦτο ἂν ἀναγνωρίζουσα τὸν καταστροφέα ἑαυτῆς, ἐφώρμα ὡς Ἐριννύς, ὅπως καταπνίξῃ αὐτόν, καὶ ἀπεκάλει ἀντὶ φίλου φονέα, ἀντὶ δὲ φιλήματος ἐνέπτυεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κακούργου, αὐτὸς δὲ παρεῖχεν εἰς αὐτὴν τὸ ξῖφος καὶ προέτεινε τὸ ἑαυτοῦ στῆθος ὅπως κατασπαραχθῇ ἡ ἀτάσθαλλος αὐτοῦ καρδιά! νὰ ἀποθάνῃ τέλος καὶ συγκαταβῇ εἰς τὸν τάφον, ὅπως σύνευνος ἐγένετο, νὰ σφαγῇ ἢ δηλητηριασθῇ, ὅπως ἀμφότερα ὁ ἐκτεθηριωμένος διέπραξεν! Οὐδὲν ὅμως τούτων! ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἐξακολουθεῖ νὰ καλῇ εὐτυχεῖς τὰς τῆς κατισχύνης της ἡμέρας, οὗτος δὲ τέλος βλέπων αὐτὴν παραφρονοῦσαν ἐκβοᾷ «*ὦ εἴθε νὰ μὴ ἐγεννώμην*», καὶ ὅμως ἀρεστὴ ἀκόμη εἰς αὐτὸν ἡ ζωή· δὲν παραμένει νὰ περιποιηθῇ τὸ θῦμά του, ἀλλὰ «*Her zu mir*» (ἀκολούθει μοι) φωνεῖ ὁ Σατάν, οὗτος δὲ προθύμως ἀκολουθεῖ αὐτῷ, καὶ ἀναγεννᾶται μὲν πάλιν ὁ ἔλεος, συνάμα ὅμως καὶ ἡ ἀγανάκτησις, καὶ οὕτω τὰ δύο ἀντίθετα ταῦτα συναισθήματα καταστρέφουσιν ἄλληλα, καθόσον ὁ μὲν ἀδικήσας σώζεται, ἡ δ' οἰκτρῶς ἀδικηθεῖσα ἀπόλλυται.

Τρίτον δὲ πρόκειται τὸ Σατανικὸν ἦθος τοῦ Μεφιστοφελοῦς, ὅπερ δὲν ἔχει χρείαν ἀνακρίσεως. Ὁ Σατὰν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν εἶναι ὁ πᾶν προπαρασκευάζων πρὸς τέρψιν καὶ ἀκολασίαν καὶ τρυφὴν τοῦ Φάουστ· εἶναι ὁ μαστροπὸς αὐτοῦ, καθὰ καὶ ἡ Μάρθα τῆς πτωχῆς Μαργαρήτας. Εἶναι ὁ ἄρχων τοῦ σκότους καὶ τοῦ φωτὸς καθόλου, εἶναι τὰ πάντα ἐν πᾶσι ἐκτὸς τοῦ χρηστοῦ καὶ ὡρισμένου ἤθους. Ἡ δὲ Μάρθα χυδαία τις καὶ αἰσχρὰ γυνή, πρὸς μὲν τὸν ἄνδρα της οὐδεμίαν ἀγάπην ἔχουσα, στέργουσα δὲ αὐτὸν διὰ τὰς ἰδίας χρείας μόνον· περιποιουμένη καὶ ἀγαπῶσα μόνον διὰ τὸ συμφέρον της, καὶ μόνον διὰ τοῦτο καὶ ἑαυτὴν καὶ τὰς περὶ ἑαυτὴν εὐκόλους πρὸς ἄγραν καθιστῶσα.

Ταῦτα τὰ χρηστὰ ἤθη καὶ οἱ σπουδαῖοι χαρακτῆρες τοῦ ἀποθεώσαντος τὸν Gœthe δράματος, καὶ τὸ ὁποῖον ὡς ἀριστούργημα τῆς τραγικῆς θεωρεῖται ποιήσεως. Ἀλλὰ τέτταρά ἐστιν, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι περὶ τὰ ἤθη· πρῶτον μὲν τὰ χρηστά, περὶ ὧν ἱκανὰ εἴπομεν· «*δεύτερον δὲ τὰ ἁρμόττοντα*» (1). Τίνα δὲ ταῦτα; αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης δι' ὀλίγων μᾶς διαφωτίζει λέγων· «*ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι*». Καὶ ὄντως· διότι οὐ μόνον ἀπρεπές, ἀλλὰ καὶ γελοῖον εἶναι νὰ βλέπῃ τις τὸν μὲν σπουδαῖον ἀσχημονοῦντα, τὸν δὲ φαῦλον σωφρονοῦντα, ἢ τὸν μὲν παῖδα συνετόν, τὸν δὲ πρεσβύτην μωρόν. Νῦν δ' ἐξετάσωμεν καὶ τὸν Φάουστ. Ὁ Φάουστ παρέρχεται ὡς φιλόσοφος ἄριστος, νομικός, ἰατρός, θεολόγος, ὁμολογῶν ἑαυτὸν συνετώτερον πάντων τῶν πεπαιδευμένων, καὶ συνάμα δυστυχῆ· διατί δέ; διότι ἀπορεῖ κτημάτων καὶ χρημάτων καὶ τιμῆς καὶ δόξης· διὰ τοῦτο δὲ ἐπεδόθη εἰς τὴν (φαρμακείαν) μαντικήν, ὅπως ἐξερευνήσῃ τὰς ἐν τῇ φύσει ἐνεργούσας καὶ συγκρατούσας τὸ πᾶν δυνάμεις. Πιστεύομεν ὅτι τὸ ἀπρεπὲς ἐνταῦθα εἶναι φανερόν· διότι τίς τοσαύτας κεκτημένος γνώσεις ἐλεεινολογεῖ ἑαυτὸν ὡς δυστυχῆ; τίς δ' ἐξήντλησε πᾶσαν τὴν θεωρίαν, ὥστε νὰ ἐπιζητῇ διὰ τῆς φαρμακείας ν' ἀνεύρῃ τὴν ἀλήθειαν; θὰ ἦτο βεβαίως πολὺ ἀστεῖον ἂν ἔβλεπέ τις τὸν ἀείμνηστον Φίλιππον Ἰωάννου νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πανεπιστημιακὴν ἕδραν, καὶ νὰ ζητῇ ν' ἀρυσθῇ γνώσεις ἐκ τῶν ἀθιγγάνων. Τὸ δ' ἔτι γελοιωδέστερον; ὅταν ὁ Φάουστ μετὰ τοῦ Σατὰν κιθαρωδοῦσι νύκτωρ ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τῆς Μαργαρήτας, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν παννύχιον ἱμερόεσσαν συνουσίαν αὐτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Μαργαρήτας, ὅτε ἡ μὲν μήτηρ ἀπέθνησκεν, ἐκεῖνοι δὲ ἀκολασταίνοντες ἐτύγχανον· ἁρμόζουσι τὰ τοιαῦτα; Ἁρμόζει εἰς τὸν ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαφέροντα νὰ ζητῇ νὰ δηλητηριασθῇ, διότι δὲν περιλαμβάνει πᾶσαν γνῶσιν; Ἂν δ' ὑπὸ τῆς ὀρέξεως τοῦ εἰδέναι ἐφλέγετο, ἁρμόζει νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν φαρμακείαν; Ἂν δ' εἰς τοῦτο ἐπεδόθη· διατί ζητεῖ πάλιν νὰ ἑρμηνεύῃ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος; Ἂν δὲ πάλιν ὁ πολιὸς Φάουστ τοῦ εἰδέναι καὶ μόνου ὀρέγεται, ἁρμόζει τὸ ἀκολασταίνειν καὶ κακουργεῖν; εἶναι ταὐτὸ ἄρα ἡ γνῶσις καὶ ἡ διαγωγὴ κατὰ τὸν πρακτικὸν βίον, καὶ μάλιστα διαγωγὴ αἰσχρά; Αὐτὸς ὁ τὸ πᾶν ἐπίστασθαι ζητῶν, διατί λέγει ὅτι «*ἀπὸ πολλοῦ ἀηδίασε πᾶσαν γνῶσιν*», καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ «*κατασβέσῃ τὰ φλογερά του πάθη ἐν τῷ βάθει τῆς ἡδυπαθείας*»; [1]. Καὶ ἐκ τούτων δύναται πᾶς τις νὰ κρίνῃ. Νῦν δὲ παρατηρεῖτε ἐξυδερκῶς τὴν Μαργαρήταν.

Ἡ Μαργαρήτα πρόκειται ἡμῖν πρῶτον νεᾶνις τελεία, ἀνθηρὰ καὶ συμμέτρως πεπλασμένη ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῶν οἰκιακῶν ἔργων, ἄδολος καὶ αἰδήμων, κατανεύουσα καὶ τὸ σεμνὸν μετὰ χάριτος συμπεφυρμένον ἔχουσα, πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἐπιτηδεία, ἢ νὰ κινήσῃ τὸν ἀθῶον ἔρωτα εὐγενοῦς καρδίας, πρότυπον τοῦ Ραφαὴλ προπαρασκευασμένη παρθένος. Ὑπάρχει τι ἀναρμοστότερον ὅμως ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐξακολουθεῖ ν' ἀγαπᾷ τὸν φονέα τῆς μητρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της; Ἡ Μαργαρήτα περιγράφεται ὡς ἀπαίδευτος καὶ εἰς τὰ οἰκιακὰ ἔργα ἀσχολουμένη, ἄγευστος ἐρώτων, (ἂν καὶ τὸ χαμαίμηλον δίδωσιν ὑπονοίας), ἁπλῆ τὰ ἤθη καὶ εὐπλάστου εἰσέτι καρδίας, τὴν ὁποίαν συνετάραξεν ὁ ἀνακαινισθεὶς καὶ ἐξωραϊσθεὶς ἐκεῖνος πλάνος. Ἡ καρδιά της κατεβαρύνθη, ἡ ἡσυχία της ὤχετο ἀνεπιστρεπτεί, μακρὰν αὐτοῦ πικρὸς Ἅδης ὁ κόσμος, αἱ φρένες της ἐσαλεύθησαν, ἡ διάνοιά της κατεκερματίσθη, πάντοτε καὶ πανταχοῦ αὐτὸν ζωγραφεῖ ἡ φαντασία της, τὸ μεγαλοπρεπές του βάδισμα, τὸ εὐγενές του ἀνάστημα, τοῦ στόματός του τὸ μειδίαμα, τῶν βλεμμάτων του ἡ δύναμις, τὸ γόητρον τῶν λόγων του, τῶν χειρῶν του τὸ σύσφιγμα, καὶ οἴμοι! τὸ φίλημα! Τὸ στῆθός μου, λέγει, μὲ ὠθεῖ πρὸς αὐ-

(1) κεφ. ιε'. 1454 α. 15 κ. ε.

(1) Mir ekelt lange vor allem Wissen: Lass in die Tiefen der Sinnlichkeit uns glühende Leïdenschaften stillen. σελ. 39. κ. ε. ὅρ. καὶ σελ. 69 ὅπου ὁ Μεφιστ. λέγει εἰς τὸν Φάουστ ὅτι τὴν Μάρθαν θὰ παραπείσῃ ἀγγέλλων εἰς αὐτὴν τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρός της ἐν Παδούῃ, ὁ δὲ Φάουστ ἀποκρίνεται· «πρέπει πρῶτον νὰ ταξειδεύσωμεν εἰς τὴν Πάδουαν»! Ἀποκρίνεται ἄρα οὕτως ἄλλος τις ἐκτὸς τῶν νηπίων καὶ τῶν ἠλιθίων; Διὸ καὶ ὁ Μεφ. ἐπιλέγει «Sancta simplicitas»!

τόν. Ἔ! ἂν περιελάμβανον καὶ κατεῖχον αὐτόν, καὶ ἐφίλουν αὐτὸν ὅπως ἤθελον, καὶ ἐξέπνεον καταφιλῶν αὐτόν!![1].

Ταῦτα μονολογεῖ ἠλάκατα στρωφῶσα ἡ δύσμοιρος Μαργαρήτα, ἅτινα βεβαίως εἶναι κάτοπτρον διαφλεγομένης ὑπὸ τοῦ ἔρωτος καρδίας. Νῦν φαντάσθητε ἂν δύναταί τις νὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι ἐν τοιούτῳ τῶν φρενῶν σάλῳ, καὶ εἰς κατατρυχομένην ὑπὸ τοιούτου πάθους καρδίαν δύναται νὰ ἀναβῇ διαλογισμός τις ἄλλος, ἂν δύναταί τις νὰ φροντίζῃ περὶ ἄλλου τινός. Καὶ ὅμως εὐθὺς μετὰ τὴν τοιαύτην σκηνὴν παρέρχεται ἡ δεινοπαθοῦσα Μαργαρήτα καὶ θεολογεῖ! φιλοσοφεῖ περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ, καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν. Ἐνῷ πᾶς τις ἀνέμενε τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀφοσιώσεώς της πρὸς τὸν Φάουστ, αἴφνης ἀκούει

«*Ὑπόσχου μοι Ἔρρῖκε!*»

«*Ὅ,τι δύναμαι*» *λέγει ὁ Φάουστ*

ἡ Μαρ. «*πῶς ἔχεις περὶ τὴν θρησκείαν;*»

«*εἶσαι ἀγαθὴς καρδίας ἄνθρωπος*»

«*ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ὀλίγην σημασίαν δίδεις.*»

Καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ ὁ μεταφυσικὸς διάλογος, ὅστις καταλήγει εἰς τό, «τὸ πᾶν εἶναι συναίσθημα»[2] Τὸ πᾶν δῆλον ὅτι εἶναι οὐδέν, ἐκτὸς τῆς σκοτεινῆς καὶ ἀπροσδιορίστου διαθέσεως τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἡδὺ ἢ λυπηρὸν μετρουμένης. Καὶ οὕτω διαφωτίζεται τὸ σκοτεινὸν διὰ σκοτεινοτέρου! Ἁρμόζει, ἐρωτῶμεν, ἡ τοιαύτη ἕξις εἰς τὴν κατακρατουμένην ὑπὸ τοῦ ἔρωτος; τίς ἐρωτομανὴς φροντίζει περὶ τῆς θεοσεβείας τοῦ φιλουμένου; ἡ πεῖρα τοὐλάχιστον δεικνύει ὅτι ὁ ἔρως ἀδιαρρήκτως συνδέει καὶ Τούρκους καὶ Ἑβραίους μετὰ χριστιανῶν. Τίς δεινὸς ψυχολόγος θὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι τὸ πάθος καὶ μάλιστα τὸ ἐρωτικόν, δὲν καταπνίγει πᾶσαν ἄλλην διανοητικὴν ἐνέργειαν; Ἓν ἐκ τῶν δύο ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ἢ ὅτι ὁ ἔρως εἶναι ψευδής, ἢ ὅτι ὁ ποιητὴς ἥκιστα ἐψυχολόγησεν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅτι μὲν τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ἀληθές, δὲν δεῖται ἀποδείξεως. Πῶς ὅμως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν Cœthe τοιαύτη τοῦ ψυχικοῦ βίου ἄγνοια, εἰς ἐκεῖνον ὅστις τοσαῦτα ἔγραψεν; Ἴσως ἀλλαχοῦ ηὐστόχησεν, ἐνταῦθα ὅμως ἡμάρτηκε.

Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ ἁρμόττοντος ἤθους, περὶ δὲ τοῦ *ὁμοίου* καὶ *ὁμαλοῦ* ἅτινα πάννη ξένα καταδείκνυνται, ὅταν θεωρήσῃ τις τὸν Σατὰν τὸν πάρὰ φύσιν ἐνεργοῦντα, καὶ ὅστις ἄλλος παρίστατο πρῶτον, καὶ ὅλως διάφορος μετ' ὀλίγον ἀναφαίνεται, τί θὰ συμπεράνῃ; Καὶ ὅτι μὲν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶναι τόσον αὐστηρὸς ὥστε τὸ ἀνώμαλον νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ παντάπασιν οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, πᾶσα ὅμως μίμησις ζητεῖ νὰ ᾖ δεδικαιολογημένη, καὶ οὐχὶ ἀπότομος, ὥστε νὰ μὴ παρέχῃ πίστιν. Διὸ λέγει. «*κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ ὁ τὴν μίμησιν παρέχων καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτιθείς, ὅμως* ΟΜΑΛΩΣ ΑΝΩΜΑΛΟΝ *δεῖ εἶναι*».[1] Οἱ δὲ μεμφόμενοι τὸν Ἀριστοτέλη, ἔπρεπε νὰ σκεφθῶσι καλῶς τί νοεῖ λέγων ὁμαλῶς ἀνώμαλον. Διότι ἠλίθιος ὄντως θὰ ἦτο, ἂν ἐξωστράκιζε τὸ ἀνώμαλον, καθόσον εἶναι τι συμβαῖνον. Ὅταν ὅμως τὸ ἀνώμαλον συμβαίνει οὐχὶ φυσικῶς βαῖνον, ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν, τοῦτο οὐδεμίαν πίστιν παρέχει, ἀλλ' ἔκπληξιν καὶ δὴ καὶ ἀγανάκτησιν· διότι δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς προσδοκίας τοῦ ἀκροατοῦ. Ταῦτα περὶ τῶν ἠθῶν καθόλου· νῦν δ' ἐρχόμεθα εἰς τὴν τρίτην ἀρετὴν τῆς τραγωδίας, ἥτις διάνοια καλεῖται.

ᾗ δ' Ἡ διάνοια.

«*Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόντα καὶ ἁρμόττοντα*»[2] ἢ «*ἐν οἷς ἀποδεικνύουσί τι, ὡς ἔστιν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ καθόλου τι ἀποφαίνονται*»[3]. Ἐκ τούτων δὲ φανερὸν τί ἀπαιτεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῆς διανοίας. Τὸ λέγειν τὰ ἐνόντα πρῶτον, τὸ νὰ λέγῃ δηλ. τὸ δρῶν πρόσωπον τὰ λόγον ἔχοντα καὶ σχέσιν πρὸς τὸ ἴδιον ἔργον, τὰ ἀπαιτούμενα καὶ σύμφωνα πρὸς τὸν προτεθειμένον σκοπόν, τουτέστι τὰ ἁρμόττοντα. Τοῦτο δὲ εἶναι ἰδίως ἡ ἀρετὴ τοῦ μύθου, τὸ νὰ τρέπηται ἕκαστον δρῶν πρόσωπον πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατ' ἀνάγκην, ἢ νὰ ὠθῇ τοὺς ἄλλους εἰς ἐνέργειαν καὶ πάθος, ἢ νὰ ἐνεργῇ καὶ πεθαίνηται δι' ἀποχρῶντος λόγου, καὶ οὐχὶ εἰκῇ. Ἕκαστον πρόσωπον κατὰ τὸ ἦθος τὸ ὁποῖον ὑποδύεται, νὰ φέρῃ καὶ τὸν λόγον τῶν καθ' ἕκαστον ἐνεργειῶν του, καὶ ἐπιθυμιῶν οἷον ὁ πρωταγωνιστής, ἢ ὁ χορός, ἢ πολιτικόν τι καὶ ἔμπειρον πρόσωπον, νὰ δεικνύῃ διὰ τῶν λόγων τὴν θέσιν του, καὶ νὰ ἀποφαίνηται ὅτι οὕτως εἶναι δίκαιον καὶ σεμνὸν καὶ θεοφιλὲς νὰ πράττῃ καὶ λέγῃ τις καὶ διάγῃ καθόλου τὸν βίον, καὶ ἕκαστος καθόλου νὰ ἔχῃ γνῶσιν τοῦ καθήκοντός του, ὥστε λόγῳ καὶ διανοίᾳ νὰ πιστοῦται ἡ διαγωγή του. Καὶ οὕτω πάντων τῶν καθ' ἕκαστον προσώπων λόγοι τε καὶ πράξεις συναρμολογῶνται εἰς ἕν τι ὅλον

[1]) σελ. 77—78.

[2]) σελ. 78.

[1]) ιε' 1454 α. 16 κ. ε.

[2]) ς'. 1450 β. 4.

[3]) Αὐτόθι.

στερρῶς κατηρτισμένον, πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος, καὶ τὸ δρᾶμα ὅλον ἀποτελῶσι παναρμόνιόν τι καὶ παγκάλλιστον. Τοῦτο δὲ μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασιν ἐναργέστατα θεωρεῖται. Ἐνταῦθα δὲ τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου καὶ ἡ δεινότης τοῦ ποιητοῦ.

Ἐμβλέψατε εἰς τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους! Ἐκεῖ θὰ ἴδητε τὸν Κρέοντα ἐκδόντα τὸν φρικτὸν ἐκεῖνον νόμον, νὰ ταφῇ ζῶν ὁ θάψας τὸν ἐγείραντα κατὰ τῆς πατρίδος πόλεμον. Παρέρχεται ἡ Ἀντιγόνη ἐναντίον τοῦ νομοθέτου· διότι τὸ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν φίλτρον ἐνέσπειρεν οὐράνιος νομοθέτης ὑπερτερος παντὸς γηΐνου. Ὁ Κρέων ὑποδεικνύει τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἡ Ἀντιγόνη ὅτι πράττει ἃ πράττει, διότι ὁ Ἅδης τοὺς νόμους ἴσου ποθεῖ. Ὁ Κρέων τίθησι τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ τῆς ἰδίας πατρίδος, πρέπει νὰ θεωρῆται καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐχθρός, ἡ δ' Ἀντιγόνη ἐκπέμπει τὸν χρυσοῦν ἐκεῖνον στίχον, ὅστις εἶναι ἱκανὸς νὰ δείξῃ τὸ κυριώτατον καθῆκον πάσης νεάνιδος.

«*Οὔτοι συνέχθειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.* (523)

Ἐν τούτοις παρέρχεται ἡ Ἰσμήνη ὅπως συμμετάσχῃ τῆς τύχης της, ἀλλ' ἡ κηδομένη τῆς ἀδελφῆς της Ἀντιγόνη ζητεῖ ν' ἄρῃ τὴν ἐνοχὴν ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐπισσωρεύσῃ πᾶσαν εἰς ἑαυτήν. Ἡ Ἰσμήνη ζητεῖ νὰ κατευνάσῃ τὸν Κρέοντα καὶ διὰ τὸ συμφέρον τὸ ἴδιον, καὶ διὰ τὸ τοῦ υἱοῦ του Αἵμονος, ἀλλ' ὁ Κρέων θεωρεῖ τὴν καταπατήσασαν τοὺς νόμους τῆς πατρίδος, χάριν μόνης τῆς ταφῆς τοῦ ἀδελφοῦ της, κακὴν σύνευνον, καὶ ἀντιτείνει.

«*κακὰς ἐγὼ γυναῖκας υἱέσιν στυγῶ.* (372)

Μετ' ὀλίγον παρέρχεται ὁ Αἵμων τεταπεινωμένος ἐνώπιον τοῦ πατρός του· ὁ Κρέων προλαμβάνει αὐτὸν λέγων.

«*γνώμης πατρῴας πάντ' ὄπισθεν ἑστάναι* (640)

διατί δέ; διότι «*ψυχρὸν καραγκάλισμα τοῦτο γίγνεται,*

γυνὴ κακὴ σύνευνος ἐν δόμοις· τί γὰρ

γένοιτ' ἂν ἕλκος μεῖζον ἢ φίλος κακός;

Ὁ Αἵμων παρακαλεῖ τὸν πατέρα, ὅπως μεταβάλῃ ἦθος καὶ μὴ ἰσχυρογνωμονῇ· καθόσον καὶ ἡ πόλις πᾶσα ὀδύρεται τὴν Ἀντιγόνην, καὶ

«*ὅστις γὰρ αὐτὸς ἢ φρονεῖν μόνος δοκεῖ,*

«*ἢ γλῶσσαν, ἢν οὐκ ἄλλος, ἢ ψυχὴν ἔχειν,*

«*οὗτοι διαπτυχθέντες ὤφθησαν κενοί!*

Ὁ χορὸς παρακαλεῖ τὸν ἄνακτα ὅπως μὴ καταφρονήσῃ τοὺς λόγους τοῦ υἱοῦ του· ὁ Κρέων πέποιθεν ὅτι οἱ νέοι ἀφρονέστεροι τῶν πρεσβυτέρων. Ὁ Αἵμων προβάλλει τὴν συμπάθειαν ἁπάσης τῆς πόλεως, καὶ ὅτι δίκαιον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ταύτην. Ὁ Κρέων λέγει, ὅτι αὐτὸς ὑπεράνω παντός, ὡς ἀνάσσων· ὁ Αἵμων λέγει ὅτι πρέπει ὁ ἄναξ νὰ εὑρίσκηται ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τῶν ἀρχομένων· ὁ πατὴρ ἀπιστεῖ, διότι ἐγίνωσκε τὸν πρὸς τὴν Ἀντιγόνην ἔρωτα τοῦ υἱοῦ, μέχρις οὗ ὁ μὲν υἱὸς ἄπελπις τρέχει πρὸς τὸν θάνατον, διότι ἀπώλεσε τὴν μέλλουσαν σύζυγον, καὶ διότι δὲν ἔστεργε τὸν ἀδικοῦντα πατέρα. Ὁ Κρέων ἐμμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του, ἵνα μὴ ἐθισθῇ ἡ πόλις εἰς τὴν τῶν νόμων παράβασιν. Ἡ Ἀντιγόνη ἀπολοφυρομένη τὴν τύχην της θάπτεται· εἶτα παρέρχεται ὁ σοφὸς Τειρεσίας ἐλέγχων τὴν δυσβουλίαν τοῦ Κρέοντος. Ἀγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ Αἵμωνος, ἡ μήτηρ του Εὐριδίκη θνήσκει πενθοῦσα τὸν υἱόν, καὶ ὁ Κρέων ἀπολαμβάνει τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης του τὸν καρπόν.

Ἰδοὺ ἡ διάνοια τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ὁ Ἀριστοτέλης! Διάνοια, ἣν ἐν πάσαις ταῖς τῶν ἀρχαίων τραγωδίαις διαβλέπει τις. Παντὸς ἔργου καὶ λόγου προηγεῖται ὁ λόγος· τὸ πᾶν τείνει πρὸς ἀγαθόν τι ἐξ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων ὁρμώμενον. Πόσον δὲ ψυχαγωγικὸν τὸ τοιοῦτον, καὶ πόσον κινεῖ τὸν φόβον καὶ ἔλεον τῶν ἀκροατῶν, περιττὸν κρίνομεν νὰ ὑποδείξωμεν. Νῦν ζητήσατε τὴν διάνοιαν καὶ εἰς τὸν περιλάλητον Φάουστ.

Ὁ Φάουστ ζητεῖ νὰ δηλητηριασθῇ· διὰ τίνα λόγον; διότι διαφέρει πάντων ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ, ὡς αὐτὸς λέγει; ἠλίθιον ὄντως τὸ τόλμημα! διότι δὲν ἀπήλαυσε τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου; ἔτι ἠλιθιώτερον τὸ νὰ νομίζῃ τις ἀγαθὸν τὴν ἀκολασίαν καὶ κακουργίαν. Στενοχωρεῖ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του, καὶ ἀποφασίζει νὰ ῥιφθῇ εἰς τὸν κόσμον, πρὸς τί; *πρὸς γνῶσιν*, φωνοῦσιν οἱ συνήγοροι! ἀλλ' ἀποδείκνυται τοὐναντίον. Ἐν τῷ Φάουστ, κραυγάζουσιν, ἀναλάμπουσι *μεγάλαι ἰδέαι*! τίνες αὗται; Ἰδού! εὐθὺς κατὰ τὸν πρῶτον μονόλογόν του, βλέπει τὰς τῆς Σελήνης ἀκτίνας πιπτούσας ἐπὶ τῶν βιβλίων· ποθεῖ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, τοὺς λειμῶνας, ὅπως ἀνακουφισθῇ ἐκ τῶν ἀτρύτων πρὸς γνῶσιν μόχθων, καὶ κολυμβήσῃ εἰς τὴν δρόσον αὐτῆς! Ἰδοὺ μεγάλη ἰδέα ἄγνωστος εἰσέτι, ὅτι ἡ δρόσος πίπτει ἐκ τῆς Σελήνης! καὶ ὅτι δύναταί τις νὰ κολυμβᾷ ἐν αὐτῇ! Ἀνοίγει ἔπειτα τὸ μαγικὸν βιβλίον τοῦ Nostra damus καὶ βλέπει τὸ σημεῖον τοῦ Μακροκόσμου, καὶ ἰδοὺ ἀποκαλύπτονται αὐτῷ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐνεργοῦσαι. Κλείει τὸ βιβλίον, καὶ ἰδοὺ παρίσταται τὸ πνεῦμα τῆς γῆς (Erdgeist). Ὁ Φάουστ μεταρσιολεσχεῖ, συνδιαλέγεται, καὶ διακό-

πτεται ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ του (famulus), συνδιαλέγεται μετ' αὐτοῦ περὶ μελετῶν καθόλου. Ὁ βοηθὸς ὑποδεικνύει τὴν ἰδίαν ἔφεσιν πρὸς ἀναδίφησιν καὶ μελέτην τῶν προγεγενημένων σπουδαίων, ὁ Φάουστ ἀποκρίνεται αἰνιγματωδῶς, οὐδὲν ὡρισμένον καὶ εἰλικοινὲς εἰπών. Ὁ βοηθός του Βάγνερ ἀναχωρεῖ, καὶ οὗτος πάλιν μεταρσιολεσχεῖ καὶ ὀνειροπολεῖ διὰ τῆς μὴ ἡνιοχουμένης του φαντασίας, συνδιαλέγεται μετὰ τῶν τοίχων, κρανίων καὶ ἄλλων ὀργάνων ὡς παράφρων, ἕως οὗ προσηλῶν τὸ ὅμμα εἰς τὴν πλήρη δηλητηρίου φιάλην λαμβάνει αὐτὴν καὶ ἑτοιμάζεται νὰ πίῃ, ἀλλὰ διακόπτεται ὑπὸ τῶν πασχαλίων ὕμνων. Εἶναι τοῦτο διάνοια, ἢ μᾶλλον εἰκὼν τεταραγμένων φρενῶν ὑποχονδρίου ἀνθρώπου, ἀπέλπιδος καθεσταμμένου ἄνευ λόγου; Ὁ Φάουστ ζητεῖ νὰ κατασβέσῃ τὸ ἐξεγειρόμενον θρησκευτικὸν αἴσθημα, καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀπόφασίν του λέγει· «*ἠχεῖτε πέριξ ἐκεῖ, ὅπου ὀλιγόψυχοι ἄνθρωποι συναγελάζονται. Τὰ εὐαγγέλια ἀκούω, ἀλλὰ στεροῦμαι πίστεως*». Καὶ ὅμως μετ' ὀλίγον μεταβάλλων γνώμην λέγει· «ὦ ἠχεῖτε γλυκεῖς καὶ οὐράνιοι ὕμνοι, τὸ δάκρυ ῥέει, ἀνῆλθον ἐκ τοῦ Ἅδου». (1). Ἰδοὺ εὐστάθεια χαρακτῆρος! ἰδοὺ μεγαλοψυχία! Ὁ γνοὺς καὶ πεποιθὼς ὅτι *ἅπας ὀδυνηρὸς ἀνθρώπων βίοτος*, ὁ ἀναλογισάμενος τὸν θάνατον καὶ ἀπτόητος χωρῶν πρὸς αὐτόν, κρούει πρύμναν οὐχὶ διὰ λόγων καὶ ἐπιχειρημάτων, ἀλλ' ὑπὸ τυφλοῦ τινος αἰσθήματος! Εἶναι τραγικὸν τοῦτο; ἂς ἀποκριθῇ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης. «Τὸ γινώσκοντα μελλῆσαι καὶ μὴ πρᾶξαι χείριστον· τό τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. Διόπερ οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως» [2].

Ποῦ ἡ διάνοια; ποῦ ὁ ἐπαινθῶν λόγος καὶ συνδετικὸς τῶν τοῦ ὅλου μερῶν; Ἡμεῖς δὲν βλέπομεν ἄλλο τι, ἢ ἐκφράσεις φαντασιοκοποῦντος ἀνδρός. Ἢ μήπως ἔγκειται τὸ σπουδαῖον ἐν τῷ λέγειν ὅτι αἱ καλύβαι λάμπουσι, καὶ ὅτι ὁ ῥύαξ εἶναι χρυσοδίνης, καὶ ὅτι σπεύδει νὰ πίῃ φῶς; (3). Λαμπραὶ ὄντως αἱ μεταφοραί! Ἡ αἴσθησις τοὐλάχιστον οὐδὲν ἄλλο διδάσκει, ἢ ὅτι αἱ καλύβαι ἢ ὠχραὶ εἶναι, ἢ μέλαιναι, οἱ δὲ ποταμοὶ ἀργυροδίναι καὶ οὐχὶ χρυσοδίναι, καὶ ὅτι τὸ φῶς δὲν πίνεται. Ταῦτα πλὴν ἴσως μικρὰ ἁμαρτήματα εἶναι. Ζητεῖτε τὸ τεράστιον, τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν. Ὁ Φάουστ ἀνησυχεῖ, ταράττεται· τὸν ὠθεῖ ἐσωτερικῶς δύναμίς τις ἀκαταμάχητος· πρὸς τί δέ; οὐδ' αὐτὸς οἶδε· μακαρίζει ὅμως τὸν μετὰ τὸν χορὸν εἰς τὰς ἀγκάλας νεάνιδος ἀναψύχοντα! Εἶτα καταρᾶται πλοῦτον, δόξαν, τιμήν, συζυγικὸν βίον, χαράν, φιλίαν, ἐλπίδα, πίστιν, καὶ πρὸ πάντων τὴν ὑπομονήν. Διατὶ δὲ πάντα; οὐδεὶς οἶδεν. Εἶναι ταῦτα διάνοια τραγική; Καὶ οὕτως ἀπὸ φαντασιοκοπήματος εἰς φαντασιοκόπημα, καὶ ἀπὸ ἀσχέτου ἐπεισοδίου εἰς ἕτερον προχωρῶν ὁ πολὺς Gœthe συνέθηκε τὴν προκειμένην χίμαιραν. Παραλείποντες δὲ τὰς ἀσυναρτησίας τῶν διαφόρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν φθεγγομένων πνευμάτων καὶ θηρίων [1], καὶ ἰδίως τῆς φαρμακευτρίας [2], ἥτις παραφρονεῖ καὶ σπουδαιολογεῖ ἅμα, ἐρχόμεθα εἰς τὴν σκηνὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ Μαργαρήτα εἰσέρχεται εἰς τὸν θάλαμόν της κρατοῦσα λύχνον, καὶ ἀρχομένη νὰ ἐκδυθῇ ἄδει τὸ ἆσμα, οὗ τὸ περιεχόμενον τόδε. (Ἀκολουθεῖ.)

1) σελ. 18.
2) Π. κεφ. ιδ'.
3) σελ. 25.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

ΚΡΙΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΥΡΙΟΥ Δ. ΠΕΤΡΙΔΟΥ

ΔΙΑ Β. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις

ΤΗΣ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

διδακτέων μαθημάτων καὶ πτυχιακῶν ἐξετάσεων.

Ἐπειδὴ καὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἐν λόγῳ Διατάγματος οὐδεὶς οὔτε τῶν παρ' ἡμῖν νεωτέρων παιδαγωγῶν, οὔτε πάλιν τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας διδασκόντων καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, οἷς ὤφειλε τὸ Συμβούλιον νὰ ὑποβάλῃ αὐτὸ πρὸς ἐξέτασιν καὶ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς, ἔκρινεν ἄξιον νὰ ῥίψῃ ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ὑποθέσεως, ἱερὸν ὑπέλαβον καθηκόν μου καὶ ὡς ἑταῖρος καὶ ὡς καθηγητὴς καὶ ὡς πατήρ, τέκνον ἔχων ἐν τῷ Ἀρσακείῳ ἐκπαιδευόμενον, νὰ συνοδεύσω μετά τινων παρατηρήσεων τὴν προτεινομένην μεταρρύθμισιν τῶν μαθημάτων καὶ ἐξετάσεων. Διότι ἐκ τοιαύτης ἐρεύνης καὶ συζητήσεως ἀνακαλύπτεται ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν

1) Ὅρ. σελ. 53 κ. ε.
2) σελ. 58.

καὶ τὴν οὐσίαν οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασι.

Μετὰ τῆς δεούσης προτοχῆς καὶ ἐπιστασίας ἀναγνοὺς πάντα τ' ἄρθρα τοῦ προκειμένου νόμου, ἐκ πρώτης ἀρχῆς μετὰ λύπης παρατηρῶ ὅτι οἱοσδήποτε ἢ οἱοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν οἱ τὸν νόμον τοῦτον συντάξαντες πρὸς ἐπανόρθωσιν δῆθεν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων, ἐλέγχουσι δυστυχῶς οὐχὶ βαθεῖαν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, οὐδὲ μεγάλην ἐμπειρίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων ἐν τῇ προόδῳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς. Τὰ δὲ μᾶλλον νοσοῦντα ἄρθρα τοῦ νόμου εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα, ἅπερ καὶ ὑποβάλλονται εἰς ἔλεγχον.

Τὸ ἄρθρον 3.

Τοῦτο λέγει «Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας πάντων τῶν ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις τούτοις διδασκομένων μαθημάτων τίθεται ἡ *ἠθικὴ μόρφωσις* τῶν νεανίδων καὶ προπαρασκευὴ αὐτῶν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ῥυθμίζεται ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων ἐπὶ τὸ *πρακτικώτερον*.

Ἀναγινώσκων τις ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ τὸν ὁρισμὸν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐν τῷ Ἀρσακείῳ ἐκπαιδεύσεως τῶν νεανίδων καὶ εὑρίσκων πλημμελέστατον, ἀναγκάζεται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι συνέταξεν αὐτὸν μασόνος τις [1] ἢ ὑλιστὴς ἢ καὶ ἐντελῶς ἀθεΐστης καὶ οὐχὶ Ἕλλην χριστιανὸς ὀρθόδοξος, ἔμπειρος τῆς παιδαγωγικῆς καὶ γνώστης τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων. Διότι ἐλλείπει ἐξ αὐτοῦ ἡ βάσις, ἡ οὐσία καὶ ἡ ψυχὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἤτοι ἡ θρησκευτικὴ μόρφωσις καὶ ἡ διδασκαλία, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμία ἐκπαίδευσις δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἡ δὲ ἠθικὴ μόρφωσις κατὰ τὸ πλεῖστον περιέχεται ἐν τῇ θρησκευτικῇ, ἥτις διδάσκει τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τῆς ἠθικῆς.

Ἡ δὲ ἔλλειψις αὕτη, ὡς πᾶς τις ἐννοεῖ, τοσοῦτον σπουδαία ἐστίν, ὥστε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Αὐστρίας συζητουμένου τοῦ νόμου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, σφοδρόταται ἔριδες καὶ συζητήσεις ἐγένοντο οὐχὶ διότι ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔλειπεν ἡ θρησκευτικὴ μόρφωσις, ἀλλὰ διότι βουλευταί τινες ὑλισταὶ ἐζήτησαν νὰ προτεχθῇ ἐν τῷ ἄρθρῳ τοῦ νόμου ἡ ἠθικὴ μόρφωτις καὶ οὐχὶ ἡ θρησκευτική, ὅτε ὁ τῆς παιδείας ὑπουργὸς Βαρῶνος Κορράδος διὰ μακρῶν ἀγορεύσας, ὑπεστήριξεν ὅτι πρέπει νὰ προταχθῇ ἡ θρησκευτικὴ μόρφωσις καὶ εἶτα ἡ ἠθική· διότι ἡ ἠθικότης μόνον διὰ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως δύναται νὰ ἐμφυτευθῇ εἰς τὰς καρδίας τῶν παίδων καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα ταύτης νὰ στερεωθῇ, ὅπερ καὶ παμψηφεὶ σχεδὸν ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ ἀνεγράφη ἐν τῷ νόμῳ.

Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενομένου, ὀφείλω νὰ προσθέσω χάριν τῶν ἀκαθέκτως φερομένων πρὸς πιστὴν ἀπομίμησιν παντὸς ξενικοῦ καὶ ἀπλήστως σπευδόντων εἰς τὴν εἰσαγωγικὴν καὶ μεταφύτευσιν διαφόρων διδακτικῶν συστημάτων ἐν τῇ δημοτικῇ ἐκπαιδεύσει χωρὶς νὰ σταθμήσωσι καλῶς τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματα, ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου τῶν δημοδιδασκάλων συγκροτηθέντος, ἡ αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἀπήγγειλε σφοδρὸν κατηγορητήριον κατὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος πλημμελοῦς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐν ᾗ παραγκωνίζεται μὲν καὶ ἐν Καρὸς μοίρᾳ τίθεται ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις τῶν παίδων, προεξάρχει δὲ ὁ ὑλισμὸς καὶ ἐπιτείνεται ἡ πρὸς τὴν κακίαν μᾶλλον ἢ τὴν ἀρετὴν κλίσις τοῦ λαοῦ. Μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἀνεγνώρισεν ἡ συνέλευσις τὰ ἑξῆς·

1) Ὅτι ἡ νέα μέθοδος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀντιστρατεύεται εἰς τὸ δίκαιον τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὰς προσδοκίας τῆς οἰκογενείας, εἰς τὴν φύσιν τῶν παίδων, εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅπερ ἀληθὲς χριστιανικὸν παιδαγωγεῖον καὶ οὐχὶ πραγμάτων μόνον ἁπλοῦν διδακτήριον πρέπει νὰ ἦναι.

2) Ὅτι ἡ ἐν χρήσει νέα μέθοδος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐπιφέρει ἐν τῷ βίῳ κάκιστα ἀποτελέσματα, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἀπόλλυσι τὴν διδακτικὴν ἑνότητα καὶ τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν, αἱ δὲ κοινότητες ἄγονται εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν καὶ ψυχρότητα καὶ ὡς ἐκ τούτου πάσχουσι μεγάλην βλάβην.

3) Ὅτι παιδαγωγεῖον πραγματικὸν καὶ ἀληθὲς δύναται νὰ καταστῇ ἓν δημοτικὸν σχολεῖον, ὅταν βάσιν ἔχῃ τὴν θρησκείαν καὶ τὸ δόγμα αὐτῆς· διότι οὐδεμία παιδαγωγία ἄνευ θρησκείας ὑπάρχει καὶ οὐδεμία θρησκεία ἄνευ δόγματος. Διὰ τοῦτο πᾶσα ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ὅλος ὁ βίος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς θρησκείας «in Christo tota salus». Καὶ ταῦτα μὲν ἐγένοντο ἐν προτεσταντικῷ, καὶ οὐχὶ καθολικῷ κράτει, ἐν Πρωσσίᾳ ἧς τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα χρησιμεύει ὡς

1) Σ. Σ. Ε. Δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τί ὑπονοεῖ ὁ ἀξιότιμος συντάκτης τῶν προκειμένων παιδαγωγικῶν κρίσεων. Ἐὰν ὑπονοῇ ὅτι οἱ μασόνοι εἶναι ὑλισταί, ἐντελῶς ἀθεΐσταὶ καὶ οὐχὶ Ἕλληνες χριστιανοί, ἀπατᾶται ἀπάτην δεινήν. Οἱ μασόνοι εἶναι ἄνθρωποι ἐμμένοντες εἰς τὸ θρησκευμά των, οἱ δὲ Ἕλληνες τοι οὗτοι, εἶναι μασόνοι ὀρθόδοξοι, οὐδὲν κοινὸν οὔτε μετὰ τῶν ὑλιστῶν, οὔτε μετὰ τῶν ἀθεΐστῶν ἔχοντες.

ὑπόδειγμα ἄλλοις κράτεσι. Πῶς δὲ οἱ παρ' ἡμῖν νομοθετοῦντες ἐπεχείρησαν νὰ μεταπηδήσωσιν ἐκ τῆς μιᾶς ἀκρότητος εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ κατὰ πόσον κατορθωτόν ἐστι τὸ ἡράκλειον τοῦτο ἅλμα, τοῦτο ἐκ τῶν ὑστέρων δειχθήσεται κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν καρπῶν καὶ ἀποτελεσμάτων.

Ταῦτα ὑπολαμβάνων ἱκανὰ πρὸς ἐξέλεγξιν τοῦ καθόλου ὁρισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, μεταβαίνω εἰς τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἄλλης δευτέρας καὶ σπουδαιοτάτης ἐλλείψεως τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις τοῦ Ἀρσακείου ἐκπαιδεύσεως τῶν νεανίδων. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως αὐτῶν. Διότι ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις, ἀποτελοῦσαι τὰς βάσεις τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς προείρηται, εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς εἰς προπαρασκευὴν καὶ μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν. Ἐὰν δὲ παραβάλῃ τις τὴν ἐκπαίδευσιν πρὸς οἰκοδόμημα πλῆρες καὶ τέλειον, τότε προφανῶς βλέπει ὅτι τὸ κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ σκοποῦ σχεδιασθὲν οἰκοδόμημα ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν πρὸ πολλῶν ἐτῶν θεμελιωθὲν μόνον θέατρον καὶ μὴ ἐποικοδομηθέν. Ὥσπερ δὲ τοῦτο οὕτω μένον οὐδεμίαν δυτάρεστον ἐμποιεῖ τοῖς θεωμένοις ἐντύπωσιν, οὕτω καὶ ὁ ὁρισμὸς τοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ προκειμένῳ ἄρθρῳ λυπηρὰν αἴσθησιν προξενεῖ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐπιστήμονος ἀναγνώστου, οἰκτείροντος τὸν κατασκευαστὴν αὐτοῦ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἄγνοίαν τῶν παιδαγωγικῶν πραγμάτων, τῆς διορθώσεως τῶν ὁποίων λίαν ἀστόχως ἅπτεται κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον «ἄκραις μέσαις».

Πλὴν δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἀπειρίας ὁ τοῦ ἄρθρου τούτου συντάκτης παρέχει καὶ τρανὸν δεῖγμα ἀγνοίας τῶν τοῦ Ἀρσακείου πραγμάτων, περὶ ὧν εἰδικῶς νομοθετεῖ. Διότι, ὡς γνωστόν, αἱ πλεῖσται τοὐλάχιστον, εἰ μὴ πᾶσαι, ἐσωτερικαὶ τοῦ Ἀρσακείου μαθήτριαι δὲν παρασκευάζονται διδασκόμεναι ἐν αὐτῷ διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ μόνον χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως. Καὶ τὸ τελευταῖον δὲ τοῦ ἄρθρου μέρος «ῥυθμίζεται ἡ διδασκαλία ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον» οὐδόλως συνᾴδει πρὸς τὰ ἐν τῷ ἑπομένῳ ἄρθρῳ ὁρμαθιζόμενα φιλοσοφικὰ μαθήματα, περὶ ὧν κατωτέρω. Ἴσως δὲ κατὰ λάθος ἐτέθη «ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον» ἀντὶ «ἐπὶ τὸ φιλοσοφικώτερον».

Ὁμολογουμένου ὄντος, ὅτι πᾶς νόμος, πᾶν ἄρθρον καὶ πᾶσα παράγραφος αὐτοῦ ἀνάγκη νὰ ἦναι πλήρης, σαφὴς καὶ ἀκριβής, ἀναντιρρήτως τὸ ἄρθρον 3 ἐξελέγχεται ἐλλιπές, ἀσαφές καὶ ἡμαρτημένον. Διότι πλὴν τῶν λέξεων «ἠθικὴ μόρφωσις» πάντα τὰ λοιπὰ κακῶς ἔχουσι καὶ θεραπείας δέονται. Ὡς τοιαύτην δὲ ὑπολαμβάνω τὴν ἀκόλουθον.

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις τούτοις διδασκομένων μαθημάτων ἐστὶν ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις πασῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων νεανίδων, τῶν τε πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα προωρισμένων καὶ τῶν μὴ τοιούτων.

Τὸ ἄρθρον 4.

Ἐπειδὴ τοῦτο ἐκτενέστερον τοῦ προηγουμένου ἐστίν, ἀνάγκη νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τάδε·

«Ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῶν Παρθεναγωγείων τούτων, τῇ τετάρτῃ καὶ πέμπτῃ διδάσκονται τὰ ἑξῆς παιδαγωγικὰ μαθήματα. 1) Ἐμπειρικὴ ψυχολογία μετὰ στοιχειώδους λογικῆς, 2) Παιδαγωγική, 3) Διδακτικὴ καὶ Μεθοδικὴ μετ' ἀσκήσεων καθ' ἑκατέραν τάξιν ἐν προσηρτημένῳ προτύπῳ δημοτικῷ σχολείῳ θηλέων δι' ὑποδειγματικῆς ὑπὸ ἐμπείρου καθηγητοῦ ἐν Πανεπιστημείῳ καὶ διδασκαλείῳ τὰ παιδαγωγικὰ εἰδικῶς σπουδάσαντος».

Ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ τμήματι τοῦ 4 ἄρθρου περιλαμβάνεται ἡ Πανάκεια τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως· διότι ἐν αὐτῷ περιελήφθησαν «*ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον*», ὡς προείρηται, πέντε παιδαγωγικὰ μαθήματα ἤτοι 1) Ψυχολογία, 2) Λογικὴ 3) Παιδαγωγική, 4) Διδακτικὴ καὶ 5) Μεθοδική· παρελείφθησαν δὲ δύο ἔτι μαθήματα ἤτοι τὸ φυσικὸν δίκαιον καὶ ἡ μεταφυσική, ἵνα καταστῇ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις φιλοσοφικὴ καὶ τὸ Ἀρσάκειον μετονομασθῇ Πανεπιστήμιον! Εἰ ἐγίνωσκεν ὁ σοφὸς νομοθέτης τί ἐστι Παιδαγωγικὴ καὶ τίνα συστατικὰ μέρη περιλαμβάνει, ἀναμφιβόλως οὐδόλως ἤθελε περιπέσῃ εἰς τοιαῦτα ἀτοπήματα, ἐλέγχοντα παντελῆ τῆς Παιδαγωγικῆς ἄγνοιαν· διότι ἡ μὲν διδακτικὴ καὶ μεθοδική εἰσι μέρη τῆς παιδαγωγικῆς, τὰ δὲ κυριώτερα καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖα τῇ δημοδιδασκάλῳ στοιχεῖα τῆς ψυχολογίας καὶ λογικῆς διδάσκει ἡ παιδαγωγική· ὥστε ὁ ὁρμαθὸς τῶν τεσσάρων ὀνομάτων «Ψυχολογία, λογική, διδακτικὴ καὶ μεθοδικὴ ἀποβαίνει πάντῃ περιττός, γενόμενος ἴσως πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀγνοούντων τὰ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ πρὸς θαυμασμὸν τῆς σοφίας τοῦ νομοθέτου.

Τὸ δὲ δεύτερον καὶ ὑπόλοιπον τοῦ 4 ἄρθρου μέρος ἔχει οὕτως·

«Εἰς τὴν θέσιν τοῦ καθηγητοῦ τούτου, ὅστις ἔσται καὶ διευθυντὴς τοῦ προτύπου, ἐν ᾧ αἱ ἀσκήσεις τῶν ὑποψηφίων διδασκαλισσῶν, δύναται νὰ διορισθῇ καὶ διευθύντρια «*κεκτημένη τὰ αὐτὰ προσόντα*».

Ἀναγινώσκων τις τὴν προσθήκην ἐν τῷ μέρει τούτῳ «δύναται....προσόντα» νομίζει ὅτι ὁ συντάκτης ταύτης ἐστὶν Ἀμερικανός τις, ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς. Διότι αἱ λέξεις «τὰ αὐτὰ προσόντα» ἐπεξηγοῦσι τὰς λέξεις «καθηγητοῦ ἀποδεδειγμένως ἐν Πανεπιστημίῳ καὶ διδασκαλείῳ τὰ παιδαγωγικὰ εἰδικῶς σπουδάσαντος» καὶ ἑπομένως ἀπαιτοῦσι γυναῖκα εἰδικῶς σπουδάσασαν τὰ παιδαγωγικὰ ἐν Πανεπιστημίῳ καὶ ἐν διδασκαλείῳ! Ἀλλ' ἀρ' οὖ τοῦτο ἀδύνατόν ἐστιν ἐν Εὐρώπῃ, ἔσται ἆρά γέ ποτε δυνατὸν παρ' ἡμῖν; τὸ δὲ περὶ ἀδυνάτων νομοθετεῖν ἴσον τῷ *μηδενί*.

Τοιαῦτά εἰσι τὰ δύο ἄρθρα, τὰ πραγματευόμενα περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων, ἅπερ συμπεριλαμβάνονται ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαθήματος ἤτοι ἐντὸς τῆς Παιδαγωγικῆς, ἥτις καὶ διδάσκεται ἐν τοῖς Ἀρσακείοις Παρθεναγωγείοις Ἐὰν δὲ ἔχῃ ἔλλειψίν τινα τὸ διδασκόμενον ἐγχειρίδιον τῆς Παιδαγωγικῆς, αὕτη δύναται ν' ἀναπληρωθῇ καὶ θεραπευθῇ ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος καθηγητοῦ.

(Ἕπεται συνέχεια.)

Η ΑΝΕΠΙΕΙΚΕΙΑ ΤΩΝ ΓΝΩΜΩΝ

1

Ἔχομεν πάντες, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὸ ἐλάττωμα νὰ μὴ παραδεχώμεθα ὅτι δύναταί τις νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅ,τι νομίζομεν ὀρθόν, δὲν ἀνεχόμεθα καὶ νὰ ἀντιλέγωσιν εἰς ἡμᾶς. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἔχομεν δίκαιον.

Ἂς ἀπομακρύνωμεν ἐν πρώτοις τὴν πολιτικήν.

Ὁ Πέτρος λέγει πρὸς τὸν Θωμᾶν, θὰ βρέξῃ κατὰ τὴν προσεχῆ σελήνην.» Ὁ Πέτρος ἔχει ἀνάγκην ὕδατος διὰ τὰς κράμβας του (τὰ λάχανα), ὁ δὲ Θωμᾶς, ὅστις ἔχει ἀνάγκην ἡλίου διὰ τὰς ἀμπέλους του, ὑψώνει τοὺς ὤμους. Δὲν ἠξεύρεις τίποτε ἀποκρίνεται αὐτῷ. Εἶσαι μωρὸς ἀπαντᾷ ὁ Πέτρος· ἀμφότεροι δὲ νομίζοντες ὅτι ἔχουσι προγνωστικὴν δύναμιν ἐκ τῶν ὕδρεων μεταβαίνουσιν εἰς τοὺς γρόνθους.

Ὁ ἄριστος τρόπος, ὅπως πληροφορηθῇ τις περὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τοῦ τυχόντος, εἶναι ἡ ἀνεπιείκεια. Ὅσῳ ὀλιγώτερον εἶναί τις πεπαιδευμένος, τόσῳ ὀλιγώτερον ἔμαθε νὰ ζῇ, τόσον περισσότερον προρρίζεται, ὅταν ἀντιλέγωσιν αὐτῷ. — Ὁ ἀληθὴς σοφός, ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ἀκούει χωρὶς νὰ ὀργίζηται, τοὺς μᾶλλον ἀντιθέτους τῶν ἰδικῶν του ἰδεῶν λόγους. — Ἀπαντᾷ ἡσύχως, μετὰ γλυκύτητος, πολλάκις μάλιστα μετ' εὐπροσηγορίας. — Ὅσῳ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἀντιλογίαν, τόσῳ μεγαλειτέραν προσωπικὴν ἀξίαν ἔχει.

Πόθεν δὲ προέρχεται τοῦτο; Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς μετριοφροσύνης, ἥτις αὐξάνει ἀναλόγως τῆς παιδείας καὶ τῆς πείρας. Ἐκ τοῦ ὅτι εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι γνωρίζομέν τι καλῶς, γνωρίζομεν συγχρόνως καὶ πόσους κόπους κατεβάλαμεν, ὅπως φθάσωμεν εἰς τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. Ἐνθυμούμεθα, ὅτι πρὶν ἀποκτήσωμεν αὐτὴν ἤμεθα τόσον ἀμαθεῖς ὅσον καὶ ὁ ἀμφιβητῶν αὐτήν. Ἐνθυμούμεθα, πόσην εὐγνωμοσύνην εἴχομεν πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐξήγαγον ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀπάτης· ἐλπίζομεν ὅτι καὶ ὁ ἀντιλέγων ἡμῖν θὰ εἶνε εὐγνώμων πρὸς ἡμᾶς, διότι τὸν ἐφωτίσαμεν.

Προσφερόμεθα πρὸς αὐτόν, ὡς φιλόφρων ὁδηγὸς δύναται νὰ ἀποποιηθῇ τὰς ὑπηρεσίας ἡμῶν, ἀλλ' εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θὰ μετανοήσῃ καὶ ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἀβλαβῆ ταύτην ἐκδίκησιν. Θὰ ὑποφέρῃ ἀρκούντως ἐκ τῆς ἀπάτης, εἰς ἣν ἐπιμένει ὥστε νὰ μὴ ἐπέρχηται εἰς ἡμᾶς ἡ ἰδέα νὰ κακομεταχειρισθῶμεν αὐτόν.

2

Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον νὰ παρευρίσκηταί τις εἰς συνάθροισιν ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων, οἵτινες συζητοῦσι δημοσίως, πρὸ πάντων, ὅταν ἡ ὑπόθεσις εἰς ἣν ἐνασχολοῦνται εἶναι ἀμφίβολος. Ὑποθέσωμεν ὅτι εἷς ἐξ αὐτῶν προτείνει ἰδέαν, ἥτις ἐναντιοῦται εἰς τὴν τῶν συναδέλφων του, οὗτοι δὲ δὲν συνωφρυοῦνται καὶ ἀφήνουσι τὸν ῥήτορα νὰ ὁμιλήσῃ ἀνέτως· δύναταί τις νὰ νομίσῃ ὅτι οὐδὲν ἤκουσαν καὶ ὅμως ἀκούουσι μετὰ τῆς μεγίστης προσοχῆς.

Τοῦτο δὲν ἔχει οὕτω καὶ ἐν τῷ λαῷ. Παρ' αὐτῷ τὰ πρόσωπα εἶναι ἐνθουσιῶντα ἢ μαινόμενα, καθόσον ὁ λόγος τοῦ ῥήτορος ἀρέσκει ἢ ἀπαρέσκει. Ἐνῷ οἱ σοφοὶ μένουσιν ἤρεμοι, οἱ ἡμιμαθεῖς καὶ οἱ ἀμαθεῖς ἐξάπτονται· οἱ μὲν ἔχοντες τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῶσι, σιωπῶσιν· οἱ δὲ ὀφείλοντες νὰ σιωπῶσι, στενοχωροῦνται καθ' ὑπερβολὴν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ὁμιλεῖν. Ἐὰν ἀκροατής τις ἔλθῃ κατὰ πρῶτον εἰς τοιοῦτον μέρος, ἄνευ μαθήσεως, ἄνευ πείρας τοῦ κόσμου, οὗτος γνωρίζεται ἐκ τῶν βιαίων χειρονομιῶν του, ἐκ τῶν ἐπιφωνημάτων, τῶν ἐπιδοκιμασιῶν, ἐκ τῆς ὑψώσεως τοῦ ὤμου του. Νομίζει ἁπλοϊκῶς, ὅτι ὁ ῥήτωρ δὲν πρέπει νὰ ἀνοίγῃ τὸ στόμα, εἰμὴ διὰ νὰ ἐκφράζῃ

ὅ,τι αὐτὸς σκέπτεται. Θὰ τὸν ἐνηγκαλίζετο ἢ θὰ τὸνἔτυπτεν, ἐὰν τῷ ἐπετρέπετο.'Ιδοὺ ὁ ἀνόητος ὅστις σπανίως δὲν ἐκτίθεται εἰς τὸν θεατρισμόν.

3

Δυστυχῶς οἱ ἀνόητοι εἶναι ἐν πλειονοψηφίᾳ ἐν τῇ ἀγαπητῇ ἡμῶν Γαλλίᾳ καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ ἀπατεῶνες γνωρίζουσι νὰ ἐκμεταλλεύωνται αὐτοὺς ἀθρόως καὶ νὰ ἰσοπεδώνωσιν αὐτούς. Ὁ τρόπος εἶναι ἐκ τῶν ἁπλουστάτων. 'Αρκεῖ νὰ προσκολλῶνται εἰς τὰς τετριμμένας ἰδέας, νὰ δίδωσιν εἰς αὐτὰς πομπώδη τινὰ συρραφὴν καὶ νὰ παρουσιάζωσιν αὐτὰς μετὰ καρυκεύματος ὀλίγων κολακειῶν. Ὁ πολὺς λαός, βλέπων οὕτω τὰς ἰδέας του ἐστολισμένας καὶ κομψάς, σεμνύνεται τοσοῦτον, ὅσον καὶ φιλάρεσκος διὰ τὴν ῥάπτριάν της ἢ τὴν κόμην της, διὰ τὰ δανεισμένα κάλλη της ἢ διὰ τὴν πρόσθετον κόμην της.

Οὐδὲν φυσικώτερον τῆς νῦν μεγάλης ἐπιτυχίας τῶν ἰδεῶν, αἵτινες εἶναι συγχρόνως μωραὶ καὶ πομπώδεις. Οὐδὲν μᾶλλον εὐεξήγητον τοῦ πνεύματος μεθ' οὗ οἱ ἀνόητοι προσπαθοῦσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὰς κατισχυούσας. Αἰσθάνονται τὴν ἀνοησίαν των καὶ δὲν θέλουσι νὰ ὁμολογήσωσιν αὐτήν. 'Εὰν εὑρίσκετο εἰς αὐτοὺς πνεῦμα, ὁποῖον ἕρμαιον! Δυστυχία εἰς τὸν θέλοντα νὰ μειοπείσῃ αὐτούς. Ὁποία εὐκαιρία ἐπίσης διὰ τοὺς ῥαδιούργους καὶ φιλοδόξους! 'Επωφελοῦνται ἐξ αὐτῶν καὶ καταχρῶνται αὐτούς. Οἱ ἀνόητοι μένουσιν ἀνόητοι, ἀλλ' ἐξ αἰτίας αὐτῶν ὁ ἀπατεὼν θὰ γείνῃ κύριος τῆς θέσεως..... καὶ ὁ δόλος θὰ ἐκτελεσθῇ. Ἄλλος ἀγύρτης δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν αὐτὸν δόλον μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας. 'Ιδοὺ ὅτι ἐπὶ πολλὰς χιλιάδας ἐτῶν τοῦτο ἐξακολουθεῖ. 'Ενθυμήθητε τὴν ἱερὰν 'Ιστορίαν καὶ τὸν Γεδεών, ὅστις ἐκυρίευε φρούρια μετὰ τῶν στάμνων.

4

Βεβαίως, φίλε ἀναγνῶστα, τοῦτο δὲν ἀποτείνεται εἰς ἐσέ. 'Ηξεύρεις ὅτι οἱ μέγιστοι τῶν σοφῶν γνωρίζουσιν, ὅτι γνωρίζουσιν ὀλίγιστα. Ὅπως αὐτοὶ μὴ ἐρυθρᾷς νὰ μανθάνῃς, καθὼς αὐτοὶ μὲ ἀφίνεις νὰ ἀπολαύσω τὸ ὀλίγον, ὅπερ ἀφῄρεσαν ἐκ τῆς ἰδικῆς μου ἀμαθείας. 'Ως αὐτοὶ μοὶ ἐπιτρέπεις νὰ διδαχθῶ ἐν τῇ συναναστροφῇ σου. Δὲν ἔχω τὴν φιλαυτίαν νὰ σοὶ δείξω ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος ἀνώτερος, ὅπερ θὰ ὑπεδείκνυεν, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος σοῦ, διότι ἐδυνήθην νὰ σὲ ἀτοκαλύψω εἰς σὲ τὸν ἴδιον. Οὐχί, πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν εἰλικρινῶς, ἄνευ κολακείας, ἄνευ ὕβρεων. Πρέπει νὰ ἐνθαρρύνωμεν ἀλλήλους, ὅπως μὴ πέσωμεν εἰς τὰ σφάλματα τοῦ κοινοῦ..... ἐὰν δὲ λέγω ἀνοησίας τινάς, πρέπει ἐπίσης νὰ μοὶ συγχωρῇς αὐτάς.

Εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰς φυλακὰς εὑρίσκουσι μόνον τιμίους ἀνθρώπους. Τὰ κακὰ καταγώγια βρίθουσιν δεσποινίδων, αἵτινες ἐπαίρονται ἐπὶ ἁπλότητι, καὶ τὰ φρενοκομεῖα εἶναι πλήρη ἡμιθέων, εἰς οὓς εἶναι ἀπηγορευμένον νὰ προξενήσωσι τὴν εὐτυχίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. 'Αλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάγῃ τις εἰς τὰς φυλακάς, εἰς τὸ φρενοκομεῖον καὶ εἰς τὰ καταγώγια, εὑρίσκει τις εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς ὅλας τὰς στενωποὺς, πρότυπα ἀρετῆς, ἁγνότητος καὶ παγκοσμίου ἀγαθοεργίας. Ὅσον ὀλιγώτερον φαίνεταί τις εἰς τὴν ἐπιγραφήν, τόσον περισσότερον εὑρίσκει τις πανάκειαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν λείπει ἡ δημοσία πίστωσις, ὅπως ἐκμεταλλευθῶσι. Διὰ τοῦτο αὐτήν, ἀγαπητὲ ἀναγνῶστα, ἐνόμισα καλὸν νὰ σοὶ εἴπω κατ' ἰδίαν, ὅτι θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ μὴ ἐπιχειρῶμεν τὸ αὐτό. Ἂς εἴμεθα μετριοφρονέστεροι, ἔστω καὶ ἂν φαινώμεθα ὀλίγον ἀμαθεῖς.

5

Τὸ πρῶτον δεῖγμα μετριοφροσύνης ἔσται νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τὸ ἀθλιώτατον ἀνθρώπινον πλάσμα δύναται νὰ παράσχῃ ἡμῖν ὀλίγα τινὰ μαθήματα, οὐ μόνον κατ' ἔμμεσον τρόπον καὶ ἐξ ἀντιδράσεως, ἀλλὰ κατὰ τρόπον εὐθὺν καὶ ἄμεσον. Τοῦτο φαίνεται παράδοξον, θὰ εἴπητε.— 'Επιτρέψατέ μοι νὰ ἐξηγηθῶ.

Ἡ ἀλήθεια δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὸν ἔντιμον ἄνθρωπον, ἀνήκει εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους· ἡ ἀλήθεια ἐξέρχεται συχνότερα ἐκ τοῦ στόματος ἐκείνου, ὅστις τκλαντεύεται μεταξὺ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ ἐξ ἐκείνου ὅστις ἀκολουθεῖ διάγων ἀτάραχον βίον. Τῆς ἐξόδου τῶν μεγάλων ἀληθειῶν προηγοῦνται πάντοτε βαθεῖαι ἠθικαὶ ἀγωνίαι, διότι τὸ φῶς γεννᾶται ἐκ τῆς ἀμφιβολίας, ἐκ τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἔκ τινος κρισίμου περιστάσεως, ἥτις ἐπιταχύνει τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ἡμῶν λογικοῦ, ὅπερ εἶνε πάντοτε βραδὺ κατὰ τὰς συνήθεις τοῦ βίου περιστάσεις. Οἱ πλείονας ὑποστάντες δοκιμασίας ἀναπτύσσουσιν ἐνταῦθα μείζονα ἐνεργητικότητα.

Ὅτε ὁ Σωκράτης ἐκήρυττε τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἦτο ἐν ἀγωνίᾳ· ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ἐπίσης ὁ Ναπολέων ὁ Α^ος ἀνέκραζεν· «'Εδῶ κάτω οὐδὲν κλέπτεται, τὰ πάντα πληρόνονται!» Τῶν θαυμασίων προλεγομένων τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καρτεσίου προηγήθησαν σκληροὶ δισταγμοί, ὅπως αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐκδηλοῖ *ἐν τῷ Λόγῳ περὶ Μεθόδου* (Discours sur la Méthode).

Ἂν εἴπῃ τις περί τινος, ὅτι ἦτο πάντοτε πολὺ γαλήνιος, πολὺ εὐτυχής, εἶναι τὸ αὐτὸ σχεδόν, ὡς νὰ ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἀνόητος καὶ κατὰ τὰ ἐννέα δέκατα δὲν θὰ ἀπατᾶται.

Πόθεν προέρχεται ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν *Convicts*, ληστῶν ἐν 'Αγγλίᾳ, ἔγειναν ἐν Αὐστραλίᾳ τίμιοι πολῖται; Διότι ἐσκέφθησαν βαθέως περὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, καθ' ὧν ἀπεστάτησαν. Ἅμα δὲ ἐπετράπη νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ὕπαρξίν των, ἐνησχολήθησαν νὰ ὁδηγήσωσιν αὐτὴν εἰς ὅλως ἀντίθετον πορείαν ἐκείνης, ἣν εἶχον διαγράψει. 'Αναμφιβόλως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ πράξῃ τις τὸ κακὸν διὰ νὰ γνωρίσῃ ποῦ εἶναι τὸ καλόν, ἀλλὰ ἴσως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσῃ αὐτό, ὅπως μὴ ταφῇ ἐντὸς αὐτοῦ. Αἱ πλεῖσται τῶν σταθεροτέρων ἀρετῶν ἡμῶν ἐρρίζωσαν ἐν τῇ τύψει τοῦ συνειδότος.

6

Ἔχω λοιπὸν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκπλήττωμαι διότι ἐκτιμῶσι τὰς γνώμας κατὰ τὴν ὑπόληψιν. Κατ' ἀρχήν, νὰ δέχηταί τις τυφλῶς πᾶσαν διαβεβαίωσιν προερχομένην ἐξ ἑνὸς τῶν ὁμοίων ἡμῶν, δὲν εἶναι πρᾶξις ἐλευθέρου ἀνθρώπου. 'Εν τῇ ἐφαρμογῇ, εἶναι νὰ ἀντικαταστήσῃ τις ὃν ἐκ σαρκῶν καὶ ὀστῶν, ὕπαρξιν μιᾶς ἡμέρας ἀντ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ἀντὶ τῆς αἰωνίου σοφίας. Ὅταν πρόκειται περὶ ἀληθείας, ὁ ἄνθρωπος δὲν χρησιμεύει πλέον· εἶναι τὸ λογικὸν ἡμῶν τὸ σχετικόν, ἐξετάζειν, ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐνεργητικότητός του, τοὺς νόμους τοῦ ὑψίστου νοῦ. Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι ἀτομική, ἢ ἐκ τοῦ στόματος δικαστοῦ ἐξέρχεται ἢ ἐξ ἐνόχου, εἶναι πάντοτε ἡ ἀλήθεια. Τὸ ἐκχέον αὐτὴν σκεῦος δὲν δύναται νὰ τὴν μεταβάλῃ. Διατί λοιπὸν νὰ προκαταλαμβανώμεθα ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ νὰ διατιθέμεθα σφοδρῶς πρὸς τὰς ἀρχάς;

'Εὰν συμβουλευθῶ τὴν ἱστορίαν ἡμῶν χωρὶς νὰ ἀνατρέξω εἰς μεμακρυσμένας ἐποχὰς καὶ περιοριζόμενος ἐν τῷ παρελθόντι αἰῶνι, δὲν βλέπω εἰμὴ πολιτικοὺς καὶ πολὺ ὀλίγας ἀρχάς. Πρῶτον Λουδοβῖκος ὁ ΙΣΤ', ἔπειτα ὁ Mirabeau, οἱ Γιρονδῖνοι, ὁ Μαράτος, ὁ Bonaparte, ὁ Λουδοβῖκος ΙΗ', ὁ Κάρολος Ι', ὁ Lafayette, ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος, ὁ Λαμαρτῖνος, ὁ Ledru-Rollin, ὁ Cavaignac, ὁ Ναπολέων Γ', καὶ ὁ 'Ιούλιος Φάβρος. Καὶ πῶς, ἐνῷ τόσοι διάφοροι ἄνθρωποι ἀλληλοδιαδόχως ἀνετράπησαν, οὐδεμία τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἐπέζησεν; Ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων τούτων ἀνεκηρύχθη πατὴρ τῆς πατρίδος. Ποῖος ἐξ αὐτῶν, ὅτε ἐδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν κεφαλήν του, ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν δόξαν του; 'Ιδοὺ λοιπὸν τὰ εἴδωλα ἡμῶν, οἱ ἐφήμεροι θεοὶ ἡμῶν, ἐκεῖνοι, οὓς τὰ πλήθη ἐτίμησαν διὰ λατρείας, ἥτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν ἀληθῆ Θεόν.

'Αγαπητοί μοι συμπολῖται, μὴ στήσωμεν εἴδωλα, ὁρκισθῶμεν λατρεύοντες μόνον τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ αὐτὸν μόνον. 'Εν ἑκάστῳ εἰδώλῳ, ὅπερ ἱδρύομεν ἐκπληροῦνται ἡμῖν τρεῖς μάταιοι κόποι, ὁ κόπος τοῦ ἐγκαινιάζειν, ὁ κόπος τοῦ λατρεύειν, καὶ ὁ κόπος τοῦ ἀνατρέπειν αὐτό.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

Η ΕΠΟΝΙΝΗ ΚΑΙ Ο ΣΑΒΙΝΟΣ

Ὁ Σαβῖνος ἦτο Ῥωμαῖος, ὅστις διαρκούντων των ἐμφυλίων πολέμων ἐνεπλέχθη εἰς μερίδα ἐναντίαν τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ καὶ ἔσχε μάλιστα τὴν ἀξίωσιν νὰ λάβῃ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. 'Αλλ' ὅτε ἡ δύναμις τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ ἐθεμελιώθη καλῶς, ἐνησχολήθη μόνον περὶ τῶν μέσων, ἅτινα ἠδύναντο νὰ προφυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν καταδιωγμῶν καὶ ἐπενόησε πρὸς τοῦτο παράδοξον καὶ καινοφανὲς μέσον. 'Εκέκτητο ἐκτεταμένας κρύπτας (ὑπόγεια) ἀγνώστους εἰς πάντας, ὅπου ἀπεφάσισεν νὰ κρυφθῇ. Τὸ πένθιμον τοῦτο καταφύγιον ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοὐλάχιστον ἐκ τοῦ ἀνυποφόρου φόβου, τῶν βασάνων καὶ θανάτου ἀτίμου, εἶχε δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἴσως νέα τις ἐπανάστασις θὰ παρεῖχον εἰς αὐτὸν τὰ μέσα νὰ ἀναφανῇ εἰς τὸν κόσμον. 'Εκ τῶν πολλῶν θυσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέβαλλεν αὐτὸν ἡ θέσις του, μία κατ' ἐξοχὴν ἐσπάραττε τὴν καρδίαν του· εἶχε σύζυγον νέαν, ὡραίαν καὶ χρηστήν, ἣν ὤφειλεν ἢ ν' ἀπολέσῃ ἀποχαιρετίζων αὐτὴν διὰ παντός, ἢ νὰ προτείνῃ εἰς αὐτὴν νὰ ἐνταφιασθῇ διὰ παντὸς ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ καὶ νὰ στερηθῇ τῆς ἐλευθερίας, τῆς κοινωνίας, καὶ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας. Ὁ Σαβῖνος ἐγνώριζε τὴν τρυφερότητα καὶ τὸ μεγαλόψυχον τῆς 'Επονίνης ἥτις ἦτο λίαν προσφιλὴς σύζυγος: ἦτο βέβαιος, ὅτι ἤθελεν συναινέσῃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὸν καὶ νὰ ζῇ μόνον δι' αὐτόν, ἀλλ' ἐφοβεῖτο ὑπὲρ ἐκείνης τὴν μεταμέλειαν, ἥτις συχνότατα διαδέχεται τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ κατὰ τῆς ὁποίας οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀρετὴ προφυλάττει πάντοτε· τέλος ἔσχε τόσην γενναιότητα, ὥστε νὰ μὴ θελήσῃ νὰ καταχρασθῇ τὴν γενναιότητα τῆς 'Επονίνης, ἢ ἵνα, εἴπωμεν καλλίτερον, εἶχεν ἰδέαν ἀτελῆ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἠγάπα αὐ-

τὸν ἡ σύζυγός του. Ἐνεπιστεύθη μόνον εἰς δύο ἀπελευθέρους οἵτινες ἠκολούθησαν αὐτόν.

Συναθροίζει τοὺς δούλους του καὶ πείθει αὐτοὺς ὅτι ἔχει τὴν ἀπόφασιν νὰ φονευθῇ, ἀνταμείβει αὐτοὺς καὶ ἀπομένων πυροπλεῖ τὴν οἰκίαν του, καὶ φεύγει μετὰ ταῦτα εἰς τὰς κρύπτας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἀπελευθέρων. Οὐδεὶς ἀμφέβαλε περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἡ Ἐπονίνη ἦτο ἀποῦσα· ἀμέσως δὲ ἡ ψευδὴς αὕτη εἴδησις φθάνει μέχρις αὐτῆς, ἀπατᾷ αὐτὴν καθὼς ἠπάτησε καὶ ἅπαντας· ἀπεφάσισε δὲ νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαβῖνου. Ἐπειδὴ παρετηρεῖτο καὶ ἐφυλάττετο ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῆς καὶ τῶν φίλων, ἐξέλεξε ἀκουσίως τὸν διαρκέστατον θάνατον καὶ ἀποποιεῖται σταθερῶς πᾶσαν τροφήν. Ἐν τούτοις ἀπελεύθεροι τοῦ Σαβίνου, οἵτινες ἀλληλοδιαδόχως ἐξήρχοντο καθ' ἑκάστην τῆς κρύπτης, ἵνα προμηθεύωνται τροφάς, ἐπληροφορήθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ κυρίου των περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐπονίνης καὶ ἔμαθεν ὅτι ἐπλησίαζε σχεδὸν εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς της: ἡ εἴδησις αὕτη ἠνάγκασε τὸν Σαβῖνον, νὰ μάθῃ, ἐνῷ ἐνόμισεν ἑαυτὸν γεναῖον, ὅτι ἦτο ἀχάριστος.

Καταβεβλημένος ἐξ ἀνησυχίας, πλήρης δ' εὐγνωμοσύνης, πέμπει ἀμέσως ἕνα τῶν ἀπελευθέρων του νὰ εἴπῃ εἰς τὴν Ἐπονίνην τὸ μυστικόν του καὶ τὸν τόπον τοῦ καταφυγίου του.

Ἐνῷ ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐξετελεῖτο, ὁποῖοι ἆρά γε ἦσαν οἱ φόβοι καὶ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ Σαβίνου! Ὁ ἀγγελιαφόρος θὰ εὕρῃ ἆρά γε τὴν Ἐπονίνην ζῶσαν; Ἐὰν ἡ φιλόστοργος αὕτη σύζυγος ἀναπνέῃ ἔτι, ἡ εἴδησις, τὴν ὁποίαν θὰ φέρωσιν εἰς αὐτήν, δὲν θὰ προξενήσῃ ὀλεθρίαν ταραχήν; Ὁ Σαβῖνος, ἀφοῦ ὡδήγησε τὴν Ἐπονίνην εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου της, μέλλει διὰ τῆς ὀλεθρίας ἀπερισκεψίας τον νὰ ῥίψῃ αὐτὴν ἐν αὐτῷ καὶ νὰ γείνῃ ὁ δολοφόνος τοῦ μόνου ἀντικειμένου, ὅπερ δύναται νὰ προσκολλήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ζωήν; Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ἀμοιβή, τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃ διὰ τὸν τόσον ἔρωτα, καὶ τὴν τόσην πίστιν αὐτῆς. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ δυστυχὴς Σαβῖνος παραδίδεται οὕτως εἰς τὰς σπαρακτικὰς σκέψεις του, ὁ Θεὸς ἑτοιμάζει αὐτῷ στιγμὴν εὐτυχίας, ὅπως ἀποζημιώσῃ αὐτὸν διὰ βίον πλήρη θλίψεων· πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἡμέρας ἡ ἰδία Ἐπονίνη παρουσιάζεται εἰς τὸ πένθιμον ἐκεῖνο καταφύγιον, τὸ ὁποῖον ἀντηχεῖ θλιβερώτατα ἐκ τῶν στεναγμῶν τοῦ Σαβίνου. Ὁ τόπος οὗτος τῆς φρίκης καὶ τοῦ σκότους γίνεται τὸ ἄσυλον τῆς εὐτυχίας. Πῶς νὰ μὴ λυπηταί τις, διότι οἱ ἱστορικοὶ δὲν μετέδωκαν εἰς ἡμᾶς ἔνθεν μὲν τὰς συγκινητικὰς λεπτομερείας τῆς πρώτης συνεντεύξεως τῆς Ἐπονίνης μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς, ὅτε ἀμέσως παρέστη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ὠχρὰ, τρέμουσα, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τοῦ θανάτου ὑπὸ τῆς μόνης ἐπιθυμίας τοῦ ζῆν ἐν τῇ φυλακῇ μετ' αὐτοῦ, ἔνθεν δὲ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ριπτομένη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Σαβίνου, εἶπεν αὐτῷ ἀναμφιβόλως «ἔρχομαι νὰ μετριάσω τὴν τύχην σου μετέχουσα αὐτῆς, ἔρχομαι ν' ἀναλάβω τὰ ἱερὰ δικαιώματα συζύγου καὶ φίλης· ἔρχομαι τέλος ν' ἀφιερώσω τὴν ζωήν, τὴν ὁποίαν μοὶ ἀπέδωκας». Ποῖον θαυμασμὸν καὶ ποίαν εὐγνωμοσύνην ὤφειλε νὰ αἰσθανθῇ ὁ Σαβῖνος! Πόσον ἀκαριαίως τὸ πᾶν μετεβλήθη περὶ αὐτόν! Ποῖον θέλγητρον ἐπιχέει ἡ Ἐπονίνη ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον περικυκλόνει αὐτήν! Τὸ μέγα τοῦτο σπήλαιον δὲν παρουσιάζει πλέον οὐδὲν θλιβερὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Σαβίνου, καὶ ὅμως συλλογιζόμενος, ὅτι αὐτὸ εἶνε τοῦ λοιποῦ ἡ κατοικία τῆς Ἐπονίνης δὲν δύναται νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα.

Ἡ Ἐπονίνη καὶ ὁ Σαβῖνος συνεφώνησαν περὶ τῶν μέτρων ἅτινα ὤφειλον νὰ λάβωσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς αὐτῶν ἀσφαλείας· ἦτο δὲ ἀδύνατον ἡ Ἐπονίνη νὰ γείνῃ ἐντελῶς ἀφανὴς ἐκ τοῦ κόσμου χωρὶς νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἐπικινδύνους ἀναζητήσεις· πρὸς τούτοις ἀπαρνουμένη διὰ παντὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τοὺς φίλους αὐτῆς, ἐστέρει ἑαυτὴν τῶν μέσων τοῦ νὰ ὑπηρετῇ τὸν Σαβῖνον, ἐὰν παρουσιάζετο ἡ περίστασις. Ἀπεφασίσθη λοιπόν, ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὴν κρύπτην μόνον τὴν νύκτα· ἀλλ' ἡ οἰκία αὐτῆς ἦτο μακράν, καὶ ἔπρεπε νὰ βαδίζῃ πεζῇ πέντε λεύγας. Πῶς δὲ θὰ ὑπέφερε τὸν κόπον τοῦτον; Πῶς γυνὴ δειλὴ καὶ τρυφερά, ἀνατεθραμμένη ἐν τῇ πολυτελείᾳ καὶ τῇ μαλθακότητι, θὰ ἐτόλμα νὰ ἐκτεθῇ ὑπὸ τὴν φρουρὰν ἑνὸς καὶ μόνου ἀπελευθέρου, εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους πορείας νυκτερινῆς καὶ ἐπιπόνου, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπαναλαμβάνηται τόσον συχνά; Πῶς ἐπὶ τέλους θὰ εἶχεν ἀρκετὴν διάκρισιν καὶ φρόνησιν, ὥστε νὰ ὑποκρύπτῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅλων καὶ τὰς ἐνεργείας της καὶ τὸ μυστικὸν αὐτῆς;... Ἡ Ἐπονίνη πράγματι διετήρησεν ἀκριβῶς πάσας τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἡ καρδία αὐτῆς εἶχεν ὑποβάλλει εἰς αὐτὴν ἤρχετο τακτικῶς κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν εἰς τὸ ὑπόγειον, καὶ συχνὰ διήρχετο ἡμέρας τινὰς κατὰ συνέχειαν, διότι κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὰς ἀναγκαίας προφυλάξεις, ὅπως ἡ ἀπουσία αὐτῆς μὴ ἐγείρῃ μηδεμίαν ὑποψίαν. Ἡ ἀγρία καὶ

μονήρης ζωή, τὴν ὁποίαν διῆγε ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ λύπη ὑφ' ἧς ὑπέθετον ὅτι κατείχετο παρεῖχον εἰς αὐτὴν τὴν εὐκολίαν ν' ἀποκρύπτῃ τὰ διαβήματά της ἀπὸ τῆς κοινωνίας, καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὰς παρατηρήσεις τῶν περιέργων καὶ ἀέργων ἀνθρώπων. Διὰ νὰ βλέπῃ τὸν σύζυγόν της ἐθριάμβευε καθ' ὅλων τῶν ἐμποδίων· δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσιν ἢ νὰ βραδύνωσιν αὐτὴν οὔτε ὁ δριμὺς χειμών, οὔτε τὸ ψῦχος, οὔτε ἡ βροχή. Ὁποῖον θέαμα διὰ τὸν Σαβῖνον, ὅτε ἔβλεπεν αὐτὴν τρέμουσαν, ἀσθμαίνουσαν καὶ μόλις δυναμένην νὰ ἵσταται ἐπὶ τῶν τρυφερῶν καὶ ἀσθενῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ προσπαθοῦσαν ἐν τούτοις διὰ γλυκέος μειδιάματος ν' ἀποκρύπτῃ τὸν κόπον καὶ τὰς κακοπαθείας, ἢ ἵνα εἴπωμεν καλλίτερον, λησμονοῦσαν αὐτοὺς πλησίον του! Νέον δέ τι συμβεβηκὸς ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἐπονίνην ἔτι προφιλεστέραν, ἐὰν εἶνε δυνατόν, εἰς τὸν Σαβῖνον· ἐγένετο μήτηρ καὶ ἔδωκε τὸ φῶς εἰς δύο διδύμους. Ποῖος ἐδύνατο νὰ ζωγραφήσῃ τὴν μεγίστην τρυφερότητα, τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ τὴν χαρὰν τοῦ Σαβίνου, λαμβάνοντος συγχρόνως εἰς τοὺς βραχίονας αὐτοῦ καὶ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα; Ἀλλ' εἶνε καταδικασμένα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των νὰ ζῶσι καὶ ν' αὐξάνωσιν ἐν φυλακῇ! Σκληρὸς συλλογισμός, ἱκανὸς νὰ δηλητηριάσῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Σαβίνου, ὅστις ἀσπαζόμενος αὐτά, ὤφειλεν ἀναμφιβόλως νὰ εἴπῃ πρὸς ἑαυτόν· «Δυστυχῆ, φεῦ! πότε θὰ δυνηθῆτε ν' ἀπολαύσητε τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐλευθερίας! Ἀλλ' ἡ Ἐπονίνη εἶνε μήτηρ ὑμῶν, θ' ἀγαπᾶσθε παρ' αὐτῆς· ὦ! δὲν θὰ παραπονεῖσθε διὰ τὴν τύχην ὑμῶν!».

Τὰ δύο τέκνα τῆς Ἐπονίνης ἀνετράφησαν ἐντὸς τοῦ ὑπογείου καὶ δὲν ἐξῆλθον ποτὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐννέα ἐτῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Σαβῖνος ἔμεινε κεκρυμένος. Ἀντὶ ὁ καιρὸς νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἐπονίνης δὲν κατέστησε συχνοτέρας τὰς ἐπισκέψεις αὐτῆς εἰς τὸ ὑπόγειον, ἐνῷ εὕρισκε τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα της· ἀποξενωθεῖσαν τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας ἡ μόνη εὐτυχία καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτὴν ἦτο ὁ Σαβῖνος ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου του. Ἐν τούτοις αἱ ἀπουσίαι αὐτῆς γενόμεναι καθ' ἑκάστην συχνότεραι καὶ μακρότεραι ἔδωκαν ἐπὶ τέλους ὑποψίας καὶ ἡ μεγάλη ἀσφάλεια κατέστρεψεν ἐπὶ τέλους αὐτήν. Παρατηρηθεῖσα συνωδεύθη καὶ ὁ δυστυχὴς Σαβῖνος ἀνεκαλύφθη. Στρατιῶται σταλέντες παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἔρχονται νὰ ἀποσπάσωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὑπογείου καὶ βλέποντες τὴν φοβερὰν ταύτην κατοικίαν δὲν ἐννοοῦσιν, ὅτι δύναταί τις νὰ λυπηθῇ δι' αὐτὴν καὶ χύσῃ δάκρυα, διότι ἐγκαταλείπῃ αὐτήν. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀνάγκῃ ἡ Ἐπονίνη μὴ διαψεύδουσα μήτε τὴν ἀρετήν, μήτε τὸ θάρρος, τοῦ ὁποίου ἔδωκεν τόσα δείγματα, πορεύεται εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τῶν δύο μικρῶν τέκνων της, ὠθοῦνται τὰ πλήθη κατὰ τὴν διάβασίν της, θέλοντος ἑκάστου νὰ ἴδῃ καὶ ἐπικροτήσῃ αὐτήν· τὰ ἀνάκτορα ἀντηχοῦσιν ἐκ τῶν ἐπευφημιῶν, τὰς ὁποίας αὐτὴ διεγείρει καὶ οὕτως εἶδον τοὐλάχιστον τὴν δυστυχοῦσαν ἀρετήν, ἀπολαμβάνουσαν τοῦ φόρου τῶν ἐγκωμίων, τῶν ὁποίων ἦτο ἀξία. Ἡ Ἐπονίνη ἀναίσθητος εἰς τὴν δόξαν, μὴ καταλαμβάνουσα ὅτι δύναταί τις ν' θαυμάσῃ τὴν διαγωγήν της καὶ οἰκτείρουσα τοὺς θαυμάζοντας αὐτήν, προχωρεῖ λυπηρῶς διὰ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτὴν πλήθους, καὶ φθάνει ταχέως εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἅπαντες ἀποσύρονται τότε, ἡ δὲ Ἐπονίνη πίπτουσα μετὰ τῶν τέκνων της εἰς τοὺς πόδας τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὸν ὡς ἑξῆς·

Ἰδέ, Καῖσαρ, εἰς τοὺς πόδας σου τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα τοῦ δυστυχοῦς Σαβίνου· ἰδὲ τἀθῶα ταῦτα παιδία ἀνατραφέντα ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ καὶ ἤδη πρώτην φορὰν σήμερον βλέποντα τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Καὶ πῶς ὁ ἀκτινοβόλος οὗτος ἀστὴρ ὅστις πρὸ ὀλίγων μόνον στιγμῶν λάμπει δι' αὐτά, μέλλει νὰ φωτίσῃ τὴν καταδίκην τοῦ Σαβίνου καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη, ἥτις ἀποσπᾷ ταῦτα ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, μέλλει νὰ εἶναι ἡ τελευταία τῶν ἡμερῶν τοῦ πατρός των; Ἀλλὰ ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἔγκλημα τοῦ Σαβίνου; Ἡ φιλοδοξία, Καῖσαρ· ἐὰν τὸ πάθος τοῦτο δὲν ἐδέσποζε τῆς ψυχῆς σου, θὰ ἐγίνεσο ἡ εὐτυχία τοῦ σύμπαντος; Θὰ ἦσο ὁ κριτὴς τῆς τύχης τοῦ συζύγου μου;.... Ἀπέδειξας μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ τύχη ὑπῆρξε τυφλὴ εὐνοοῦσά σε, σπεῦσον νὰ δικαιώσῃς αὐτὴν διὰ τῆς ἐπιεικείας σου. Τὰ πάντα εἶναι ὑποτεταγμένα εἰς σέ, καὶ εἶσαι βασιλεύς. Ἄχ! Κατανόησον τὸ γλυκύτατον θέλγητρον τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας σ' ἔθηκεν ἡ τύχη· οἴκτειρον τοὺς δυστυχεῖς καὶ μάθε νὰ συγχωρῇς. Δύνασαι νὰ εἶσαι ἀναίσθητος εἰς τὸν κλαυθμὸν συζύγου, μητρός, εἰς τὸν στεναγμὸν τῶν τέκνων αὐτῆς; Εἶσαι κυρίαρχος, εἶσαι πατὴρ καὶ ἡ ἀθωότης καὶ ἡ φύσις θὰ ἔχυνον εἰς μάτην δάκρυα εἰς τὸν πόδα σου! Φεῦ! Μήπως αὐτὸς ὁ Θεὸς δὲν ἀνέλαβε τὴν τιμωρίαν τοῦ Σαβίνου; Δὲν ἀφῄρεσεν ἀπὸ σοῦ τὸ δικαίωμα νὰ τὸν τιμω-

ρήσῃ παραδίδων αὐτὸν εἰς τὰς χεῖράς σου μετὰ ἐννέα τῶν αἰχμαλωσίαν; Θ' ἀνεχθῇς, ὥστε νὰ δύνανται νὰ σὲ μεμφθῶσί ποτε δι' ὑπερβολικὴν αὐστηρότητα ἥκιστα ἀναγκαίαν εἰς τὴν ἀσφάλειάν σου; Ἄχ! Καῖσαρ, σκέφθητι τοῦτο, τὸ ἄκαμπτόν του δὲν δύναται ν' ἀφαιρέσῃ παρὰ τοῦ Σαβίνου ἄλλο ἢ ζωὴν ἀφανῆ καὶ ἐξησθενημένην, ἐνῷ ἤθελεν ἀμαυρώσει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μεταγενεστέρων τὴν τόσον λαμπρὰν καὶ τόσον καθαρὰν δόξαν, εὐτυχῆ καὶ δικαίαν ἀπόλαυσιν τῶν ἔργων καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων σου.»

Θὰ ἐρωτήσωσι βεβαίως οἱ ἀναγνῶσται μετὰ τὴν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀνεκδότου τούτου, ἐὰν ὁ Οὐεσπασιανὸς συνεκινήθη. Δυστυχῶς οὐχὶ καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ὀλίγον εὐαίσθητος εἰς τόσας ἀρετάς, κατεδίκασε εἰς θάνατον τὸν σύζυγον τῆς Ἐπονίνης, ὅστις ἐμπλακεὶς εἰς κόμμα ἐναντίον τοῦ ἰδικοῦ του, εἶχε δείξει ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς μοναρχίας. Ἀλλ' ὁ ἡρωϊσμὸς τῆς Ἐπονίνης δὲν διεψεύσθη, ἀλλ' ἐξετάθη μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, καὶ συνώδευσε τὸν σύζυγόν της μέχρι τῆς καταδίκης του. Ἐὰν οἱ θεοὶ λέγει εἷς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, πλήρης γλυκύτητος καὶ ἀγαθότητος, δὲν ῥίπτουσι τὸν ἐκδικητικὸν κεραυνὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς ἐνόχων μεγάλων καὶ ἡγεμόνων, πόσον δικαιότερον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ ἄλλων, νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῆς μετ' ἐπιεικείας! Ὑπάρχει ἄλλος τις εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἐπιείκεια ἁρμόζει μᾶλλον παρὰ εἰς ἡγεμόνα; Ἡ ὑψίστη ἐξουσία εἶνε ἔντιμος, ἐφ' ὅσον πράττει τὸ καλόν. Ποία δόξα ὑπάρχει εἰς τὸν μεταχειριζόμενον τὴν ἰσχὺν τον μόνον διὰ νὰ βλάπτῃ;

Λ. Ο.

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ

(BELLA STROZZI)

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον ἀριθμόν.)

Ὁ Strozzi ἀνέπτυξε εἰς τὸν μέγα τεχνίτην τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς πόλεως, τὸ ἐμψυχοῦν αὐτὴν πνεῦμα, τὴν σκέψιν τῶν ἀρχηγῶν, τοὺς στρατιωτικοὺς πόρους, οὓς ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα πάντα θὰ παρίστανται διαδοχικῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διηγήσει, ἀποσιωπῶμεν τοὺς λόγους τοῦ Strozzi.

— Ἡ ἡμέρα, ἐπανέλαβεν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὑπῆρξεν ἀρκετὰ δεινή· καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, ἵνα μὴ πέσω εἰς τὰς χεῖρας τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατῶν, ἐβάδιζον δι' ὁδῶν σκολιῶν. Καταβεβλημένος ἐκ τοῦ καμάτου σᾶς ἀφήνω καὶ ἀπέρχομαι ν' ἀναπαυθῶ.

— Τί λέγετε; Καὶ ποῦ λοιπὸν θὰ μεταβῆτε; Δὲν εἶσθε ξενιζόμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, μᾶλλον δὲ ἡ οἰκία αὕτη δὲν εἶνε ὑμετέρα;

— Ναί, Strozzi, ἀλλ' ἔχω παλαιὰς ἕξεις· ἡ ἐρημία εἶνε προσφιλὴς εἰς ἐμὲ καὶ τὴν ἀγαπῶ. Καίτοι μακρὰν τῆς Φλωρεντίας, ἐκράτησα πάντοτε τὴν μικράν μου οἰκίαν ἐν τῇ ὁδῷ Ghibellina[1], ὁ δὲ πιστὸς καὶ παλαιός μου ὑπηρέτης προηγήθη καὶ μὲ περιμένει. Καλὴν νύκτα. Αὔριον θὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν γονφαλονιέρον καὶ θὰ λάβω τὰς διαταγὰς τῆς Δημοκρατίας.

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Βουοναρόττης ἐγκατέλιπε τὴν οἰκίαν τοῦ Strozzi· ὅτε δὲ ἔκλεισαν αἱ βαρεῖαι θύραι τῶν ἀνακτόρων τοῦ Strozzi, εὑρέθη ἐν τῷ σκότει, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ, διότι κατὰ πᾶσαν στιγμὴν συνήντα ἐν τῇ πορείᾳ του ἢ τοὺς ἀργὰ ἐπιστρέφοντας πολίτας ἢ τοὺς περιπόλους ἐπαγρυπνοῦντας ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας τῆς πόλεως, καὶ ἐβάδιζε κεκλιμένην ἔχων τὴν κεφαλὴν καὶ ἐσκέπτετο περὶ τῆς πατρίδος του, περὶ τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα ὑφίστατο καὶ τῶν ἔτι μεγαλειτέρων δυστυχιῶν, ὑφ' ὧν ἠπειλεῖτο. Ὅτε τελευταῖον ἐγκατέλιπεν αὐτήν, τὴν εἶχεν ἀφήσει ἐλευθέραν, ὑπερήφανον καὶ γόνιμον, ἀλλ' ἐπανεύρισκεν αὐτὴν πλήρη θορύβου ἐξ ὅπλων καὶ ἐν τῇ φρίκῃ πολιορκίας. Πῶς! Ὅλα τῆς τέχνης τὰ θαυμάσια, τὰ ὁποῖα περιέκλειε, καὶ δι' ἃ ὑπερηφανεύετο, ἐδύναντο τῇ ἐπαύριον νὰ πέσωσιν ὑπὸ τὴν σφαῖραν τῶν ἐχθρῶν; Ἡ Παναγία τοῦ Ἄνθους, ἡ Νέα Παναγία, ἣν ἄλλοτε ἀπεκάλει *μνηστήρ του*, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ Campanile, τὸ Βαπτιστήριον μετὰ τῶν ἐξ ὀρειχάλκου θυρῶν — πῶς! σίδηρος κτηνώδης ἔμελλε νὰ διαρρήξῃ, νὰ καταστρέψῃ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Donatello, τοῦ Giotto, τοῦ Brunelleschi, τοῦ Arnolfo di Lapo, τοῦ Orgagna, τοῦ Guiberti, τοῦ Masaccio, τοῦ Λεονάρδου da Vinci, καὶ πάντα τὸν πλοῦτον αὐτῆς, λείψανα ἱερὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα Κόσμος ὁ ἐκ Μεδίκων, Λαυρέντιος ὁ Μεγαλοπρεπής, μετὰ τοσούτου ἔρωτος, εἶχον συλλέξει ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐν τοῖς κήποις αὐτῶν τοῦ ἁγίου

[1]) Ἡ οἰκία αὕτη εἶνε καὶ σήμερον ἐκ τῶν περιέργων τῆς Φλωρεντίας.

Μάρκου! Ὁ Θεὸς θὰ ἐπέτρεπε λοιπὸν τοιαύτην τερατώδη ἱεροσυλίαν!

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐπανερχόμενος διὰ σκέψεως φυσικωτάτης εἰς ἣν εὑρίσκετο θέσιν διελογίζετο πᾶσαν θλῖψιν καὶ πικρίαν τῆς καταστάσεώς του. Εἶχεν ἀνατραφῆ ὑπὸ τῶν Μεδίκων, ὑπῆρξεν ὁ προσφιλέστατος ξενιζόμενος τῆς οἰκίας των, ὁ δὲ Λαυρέντιος ὁ Μεγαλοπρεπὴς εἶχε προσλάβει αὐτὸν νήπιον καὶ τὸν ἀνέθρεψεν ὡς υἱόν του. Ὁ πάπας Λέων ὁ Ι', ἐκ τῶν Μεδίκων καὶ αὐτός, εἶχε παραδώσει οὕτως εἰπεῖν ὁλόκληρον τὴν Ρώμην εἰς τὴν γλυφίδα του καὶ νῦν ἦτο τρόπον τινὰ ἐναντίον τῶν προστατῶν τῆς νεότητός του καὶ τῆς εὐφυΐας του, ἐναντίον τῆς οἰκογενείας των, ἐναντίον Κλήμεντος τοῦ Ζ', ἀλλ' ἦτο ἠναγκασμένος νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος του, τῆς προσφιλεστάτης του Φλωρεντίας. Ἡ νεότης του... μετὰ πόσης πικρίας ἀνήρχετο μέχρις αὐτῆς! Μετὰ πόσης λυπηρᾶς ἀναμνήσεως ἀνεμιμνήσκετο τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ Ghirlandajo ἐδίδασκεν αὐτὸν τὰ πρῶτα μαθήματα, καθ' ὃν ἀκροώμενος αὐτοῦ μετὰ σεβασμοῦ, ὡς προσεκτικὸς μαθητής, ἠκολούθει τὰ βήματα τοῦ Politien, τοῦ Pic de la Mirandole, τοῦ Marcilio Ficino ἀποκαλυπτόντων εἰς τοὺς θελκτικοὺς ὀφθαλμούς του τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαιότητος.

Τοιαύτας φέρων λυπηρὰς καὶ πικρὰς ἀναμνήσεις ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος εἰσῆλθεν εἰς τὴν μικράν του οἰκίαν, ἔνθα περιέμενον αὐτὸν ὁ γέρων ὑπηρέτης του.

Τῇ ἐπαύριον ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐγερθεὶς ἐνωρὶς ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου ἐργοστάσιόν του. Εἰσελθὼν ἀνέῳξε τὰ ἐσκονισμένα δοκίμια, ἐφυλλολόγησε τὰς συλλογὰς τῶν εἰκόνων πλήρεις δοκιμίων καὶ τῶν σπουδῶν του, γενομένων κατὰ τὰ ἔργα τοῦ Albrecht Dürer καὶ τοῦ Parmesan. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως εἰπεῖν ἀπερροφᾶτο ὅλος ἐκ τῶν γλυκειῶν τούτων ἀναμνήσεων, ἤκουσε μέγαν θόρυβον ἐν τῇ ὁδῷ. Ἐκτύπησαν μετ' ὀλίγον τὴν θύραν, ἣν ἀνέῳξε καὶ εὑρέθη ἐνώπιον τοῦ πρώτου ἄρχοντος τῆς Δημοκρατίας, τοῦ γονφαλονιέρου Carducci, ὅστις χαιρετίσας αὐτὸν εἶπε·

— Τὴν νύκτα ταύτην τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως μαθόντα τὴν ἔλευσιν ὑμῶν, Μιχαὴλ Ἄγγελε Βουοναρρότη, μὲ διέταξαν νὰ ἔλθω νὰ εὐχηθῶ ὑμῖν τὸ *ὡς εὖ παρέστης* καὶ ν' ἀγγείλω ὑμῖν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐπιθυμοῦσα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὰ προτερήματα ὑμῶν καὶ παραχωρήσῃ ὑμῖν θέσιν ἀξίαν ὑμῶν, ἐμπιστεύεται ὑμῖν καὶ τῷ San-Gallo τὴν φροντίδα τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Φλωρεντίας καὶ ἐξελέξετο ὑμᾶς πρὸς τούτοις μέλος τῆς Ἑταιρίας τῆς Ἀμύνης. Διὰ τῶν δύο τούτων πράξεων ἡ Φλωρεντία ἐννοεῖ ν' ἀποδώσῃ σέβας εἰς τὸν ἐνδοξότατον τῶν τέκνων της καὶ νὰ θέσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν πατρίδα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς μεγαλοφυΐας ὑμῶν.

Ὁ Βουοναρρότης ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην του τῇ Δημοκρατίᾳ ἐπὶ τῇ ἐμπιστοσύνῃ ταύτῃ καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ γονφαλονιέρου παρετήρησε τὸν ἀρχιτέκτονα San-Gallo, ὃν ἐγνώριζεν, ἐπλησίασε πρὸς αὐτόν, ἔσφιγξε τὴν χεῖρά του καὶ ἀμέσως ἀποχωρήσαντος τοῦ πρώτου ἄρχοντος τοῦ Κράτους μετὰ τῆς συνοδίας του, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος καὶ ὁ San-Gallo μείναντες μόνοι, συνεφώνησαν νὰ περιέλθωσιν ὁμοῦ τὸν περίβολον τῶν προχωμάτων καὶ τῶν φρουρίων, ἅτινα ὑπερήσπιζον αὐτὰ καὶ ἴδωσι ποῦ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπιδιορθώσωσιν ἢ ν' αὐξήσωσι τἀμυντικὰ μέσα.

Ἅμα ἀναβάντων ἐπὶ ἑνὸς τῶν ὑψηλῶν πύργων, οἵτινες κατὰ διαστήματα ὑψοῦντο ἐπὶ τῶν τείχων, ὁποῖον θλιβερὸν θέαμα παρέστη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν!

Πᾶσα ἡ πεδιὰς εἶχε πλημμυρήσει στρατιωτῶν καὶ ἐργατῶν ὡπλισμένων μετὰ σκαπανῶν, μοχλῶν, πελέκεων· οἱ ἐργάται οὗτοι κατέστρεφον πᾶν τὸ πρὸ αὐτῶν, κόπτοντες τοὺς παλαιοὺς κορμοὺς τῶν λεμονεῶν, πορτοκαλεῶν, ἐλεῶν, συκῶν ἀρχαιοτάτων, ἐρημοῦντες καὶ εἰς ἐρείπια μεταβάλλοντες τὰς θελκτικὰς ἐκείνας πεδιάδας, πρὸς τὰς ὁποίας ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ ἴσως δὲν ὑπῆρχον ὅμοιαι. Κριοὶ ἀκόμψως κατεσκευασμένοι ἐπὶ τροχῶν κείμενοι, συρόμενοι ὑπὸ στριβαρῶν βραχιόνων καὶ διὰ τῶν κήπων κυλιόμενοι, καὶ τῶν καταστραφέντων λειμώνων, προσήγγιζον πρὸς τὰς λέσχας, τὰ τείχη τῶν παλαιῶν μοναστηρίων· ἡ δοκός, τιθεμένη εἰς ἐνέργειαν, προσέβαλλε δεινῶς τὸ τεῖχος, τὸ διερρήγνυε καὶ τὸ κτίριον ἐκρημνίζετο μετὰ μεγάλου κρότου ἐν μέσῳ νέφους κόνεως. Ὁ κριὸς τότε ἀπομακρυνόμενος ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐκείνων ἐπροχώρει ὀλίγον ἀνωτέρω νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς. Κατὰ πᾶσαν οἰκίαν, ἥτις οὕτω κατέπιπτεν, ἠκούοντο ὑψούμενοι ὀδυρμοί, ὁ δὲ Μιχαὴλ Ἄγγελος καὶ ὁ San-Gallo ἐθεώρουν μετὰ ὀφθαλμοῦ σκυθρωποῦ τὴν τρομερὰν ἐκείνην εἰκόνα, ἣν φεῦ! ὁ λαὸς τῆς Γαλλίας εἶδε.

Τότε ἀμέσως ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐκβαλὼν φωνὴν καὶ σφίγγων τὴν χεῖρα τοῦ San-Gallo,

— Ἰδέ, ἀνέκραζεν, ἰδὲ τὸν κριὸν προσβάλλοντα τὰ τείχη τοῦ San-Gallo. Τὰ δυστυχῆ! Θὰ καταστρέψωσιν ἀριστούργημα, τὸ ἑστιατόριον τοῦ Λεονάρδου da Vinci!..... Σπεύσωμεν..... ἀλλὰ πρὸς τί;.. θὰ φθάσωμεν πολὺ ἀργά.

Καὶ τῷ ὄντι ὁ κριός, σφοδρῶς ὠθούμενος, ἐκρήμνιζε τὴν κατοικίαν τῶν μοναχῶν, τὸ μοναστήριον ἔπιπτεν, ἡ βαρεῖα δοκὸς προσέβαλλε τὰ τείχη τοῦ ἑστιατορίου, ἐνῷ ἦτο ἐζωγραφημένη ἡ θαυμαστὴ τειχογραφία. Οἱ λίθοι ἐκυλίσθησαν ἀμέσως, μέγα ρῆγμα ἐγένετο καὶ οὐδὲν ἐφαίνετο, ὅτι ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ θαῦμα τοῦτο. Ἀλλὰ διὰ τῆς αἰωρουμένης κόνεως οἱ ἐργάται ἰδόντες τὸ ἔργον τοῦ da Viuci, ἀνέκραξαν ἀμέσως, καὶ ἐστάθησαν ἔκπληκτοι γενόμενοι καὶ ὑπὸ σεβασμοῦ καταληφθέντες ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐγονυπέτησαν. Ἡ ἀθάνατος τειχογραφία ἐσώθη.

Ἡ ἐρήμωσις στᾶσα ἐπὶ ἑνὸς μόνου σημείου ἐβάδιζε θερμὴ καὶ καταστρεπτικὴ ἐπὶ πάντα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅμως ἐπί τινα στιγμὴν οἱ πελέκεις ἐπαυσαν κρημνίζοντες καὶ οἱ κριοὶ προσβάλλοντες. Πάντες οἱ ἐργάται, προκαλούμενοι μεγαλοφώνως, ἔσπευσαν εἰς ὁδόν, ἐν ᾗ ἐφαίνοντο ἱερεῖς, ὧν προηγοῦντο καὶ εἵποντο στρατιῶταί τινες ἐν πομπῇ. Ἀμέσως οἱ κώδωνες τῆς Φλωρεντίας, οἵτινες ἔμελλον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον νὰ μὴ ἠχῶσιν [1], ἐπλήρωσαν τὸν ἀέρα διὰ τῶν χαροπῶν ἤχων, καὶ σύμπας ὁ κλῆρος, ἐνδεδυμένος τὴν στολήν, ἣν ἔφερε κατὰ τὰς ἑορτάς, ἐξῆλθεν ἐκ τῶν θυρῶν συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν Δομινικανῶν, τῶν Ἰακωβίνων, τῶν Φραγκισκανῶν, τῶν Καιλεστίνων, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἔτι ἄλλων ταγμάτων, μεταβαινόντων ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους εἰς τὴν πλεισιάζουσαν λιτανείαν.

— Μαντεύω, εἶπεν ὁ San-Gallo εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, μαντεύω, τί τρέχει. Μᾶς ἔρχεται ἡ παρθένος τῆς Imprunetta[2]. Ἐπειδὴ θεωρεῖται πάντοτε ὑπὸ τῶν Φλωρεντίνων, ὡς γνωρίζεις, ὡς παλλάδιόν τι, ἡ δημοκρατία διέταξε τὸν ἐκτελεστὴν τῶν ἐργασιῶν της νὰ μεταβῇ καὶ κομίσῃ αὐτὴν ἐντὸς τῶν τειχῶν. Δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀφήσωσιν αὐτὴν εἰς τὰς ὕβρεις τῶν Φλαμανδῶν καὶ γερμανῶν στρατιωτῶν τοῦ αὐτοκράτορος.

Καὶ τῷ ὄντι, ἐν μέσῳ μεγάλης λαοῦ συρροῆς, ἡ ἱερὰ εἰκὼν μετ' εὐλαβείας κομισθεῖσα κατετέθη εἰς τὸν καθεδρικὸν ναόν.

Ὁ San-Gallo καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπισκέψεις των καὶ τῆς ἡμέρας παρελθούσης ὁ ἐπιφανὴς τεχνίτης ἐνησχολήθη εἰς τὰ καθήκοντά του μετὰ ἀκαταβλήτου ζέσεως, ἣν ἔφερεν εἰς πᾶν ἔργον. Ἐπεφορτίσθη κατὰ τρόπον ὅλως ἰδιάζοντα ν' αὐξήσῃ τὰμυντικὰ ἔργα τοῦ φρουρίου τοῦ ἁγίου Μινάτου (San Minato), ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔμελλε νὰ εἶνε ὁ σκοπὸς τῶν πρώτων τοῦ ἐχθροῦ προσβολῶν, ὅστις ἤδη προσέβαλλε τὰ φρούρια τῆς δημοκρατίας. Ὅτε τῇ 12)24 ὀκτωβρίου 1529 ταὐτοκρατορικὰ καὶ παπικὰ στρατεύματα ἔφθασαν τέλος εἰς Apparita, ὅθεν πρῶτον ἤδη ἀνεκάλυπτον τὴν Φλωρεντίαν, ἐν τῇ ἀγρίᾳ αὐτῶν χαρᾷ, ἔσεισαν τὰ ὅπλα κραυγάζοντα. (Ἀκολουθεῖ)

[1]) Οἱ κώδωνες δὲν ἤχησαν καθ' ὅλον τῆς πολιορκείας τὸ διάστημα.

[2]) Κώμη μικρὰ ὀλίγας λεύγας μακρὰν τῆς Φλωρεντίας. Ἡ λεγομένη τῆς Imprunetta Παρθένου, ἔργον, ὡς ἐβεβαιοῦτο, τοῦ Λουκᾶ, τεθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ, εἶχε γείνει ἄφαντος· εὑρέθη δὲ ὕστερον ἐπὶ τοῦ κυρίου βωμοῦ τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς Imprunetta. Τὸ θαῦμα τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν νὲ ῥηθῇ, ὅτι ἡ Παρθένος ἐπροστάτευε πολὺ τὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἤθελεν νὰ μένῃ εἰς τὰ τείχη αὐτῆς.

[3]) Εἷς τῶν πρώτων ἀρχόντων, ὧν ἡ δημοσία λειτουργία οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου ἐκτελεστοῦ τῶν ὑψηλῶν ἔργων.

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΛΟΥΘΑΡΔΟΥ

Ἡ φιλία εἶναι καθαρά, παρθενική, ἀφιλοκερδής. Εἶναι ἡ ἐσωτέρα ψυχικὴ κοινωνία πρὸς ἣν ὀργῶμεν, αὐτὴν ἕκαστος καλλιεργεῖ, ἑκάστου παραδιδομένου ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ ἑτέρου.

*
* *

Φιλία ὑπάρχει μόνον μεταξὺ ὀλίγων, συγκοινωνία ὅμως μεταξὺ πολλῶν.

*
* *

Φαιδρὸς ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον νὰ προσβλέπῃ, φαιδρὸς ὁ εἷς ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ νὰ χαίρῃ.

* *
*

Ὑπάρχει οὐχὶ μόνον χονδροειδής, ἀλλὰ καὶ λεπτή τις ἡδυπάθεια, ἥτις δηλητηριωδεστέρα μάλιστα ἐκείνης ὑπάρχει.

*
* *

Οὐδεὶς λαός, οὐδεμία ἐποχὴ θὰ ἐξεπλήρου τὸν προορισμόν της, ἐὰν δὲν συνείχοντο μετὰ τῆς θρησκείας. Τότε δὲ μόνον ἤκμασαν οἱ λαοὶ καὶ ὠμαλύνθησαν αἱ ἐποχαί, ὅτε ἡ θρησκεία ἀπετέλει τὴν βάσιν τῆς ἀθρόας αὐτῶν ζωῆς.

* *
*

Ἁρμονία ἐστὶν εἰρήνη.

*
* *

Ἐκ τοῦ συνδέσμου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας ἀποτελεῖται ἡ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

*
* *

Εἶναι φανερὸν διὰ πάντα, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν λαμβάνει χώραν χωρισμὸς τῶν πνευμάτων.

ΕΚ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ